

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in N°. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden *vrachtorij* aan de uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den 1sten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij n°. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: *voor den Militairen Spectator*.

OVERZIGT

DER VELDTOGTEN IN DE JAREN 1792, 1793, 1794
EN 1795, VOOR ZOO VERRE DIE OP NEDER-
LANDSCHEN BODEM, OF OP DESZELFS GREN-
ZEN HEBBEN PLAATS GEHAD.

ARTIKEL 10.

Slot van den veldtocht van 1794 en 1795.

De vrees voor het toevriezen der natuurlijke dekkingsmiddelen van de Vereenigde Nederlanden, waarvan aan het slot van het laatstvoorgaande artikel reeds gewag is gemaakt, werd van dag tot dag grooter, en wel zoodanig, dat de toestand der troepen in den Bommelerwaard zelfs zeer bedenkelijk geacht werd. De Engelsche opperbevelhebber begreep daarbij aan de andere zijde, dat zijn terugtocht zeer bezwaarlijk zoude kunnen worden, ingeval het aan het Nederlandsche gouvernement mogt gelukken, de in het vorige artikel van dit overzicht bedoelde vredes-onderhandelingen, met een goed gevolg bekroond te zien. Hij deed alzoo zijne kavallerie en voerwezen naar den IJssel terug gaan, en insgelijks al het moeilijk te vervoeren krijgsmaterieel, uit gezegden waard, alwaar de prins *van Hessen-Darmstad* het bevel voerde, terug zenden; terwijl de artillerie steeds aangespannen moest blijven. Aan de geruchten, betrekkelijk de vredes-onderhandelingen en het bestaan van eenen wapenstilstand, werd nog eenige meerdere waarde gehecht, door het vertrek van de heeren *Branden* en *Repelaer*, op den 23sten December, uit 's Hage naar der Franschen hoofdkwartier te 's Bosch, en alhoewel er, door het eenige dagen achter blijven van dit gezantschap te Dordrecht, geen wapenstilstand volgde, en ook zonder dat opont-houd het daartoe welligt evenmin zoude gekomen zijn, zoo schijnt het desniettemin, dat er destijds, op verschillende, door Nederlandsche troepen bezette punten, hevel is gegeven, de Franschen niet het eerst aan te vallen.

Op den 23sten geraakte de Maas op sommige punten reeds met ijs bezet, ten gevolge waarvan een gedeelte van het zware geschut onverwijld den Bommelerwaard verliet, zoo ook de garde-regimenten der Nederlanders, alsmede het overschot van het legioen van *Béon*, welke terug getrokken troepen zich met hun geschut op den regter-Waal-oever opstelden; desniettemin bleef de prins *van Hessen*, ofschoon steeds tot den terugtocht gereed staande, echter nog met verschillende troepen in den Bommelerwaard.

De rivier de Waal begon zich op den 25sten reeds op onderscheidene punten vast te zetten, hetwelk ziender oog toenam, en het was dan ook op den 27sten — den dag der aankomst van het genoemde Nederlandsche gezantschap te 's Bosch — dat de Franschen den aanval op den Bommelerwaard deden, en wel met een voor hen gunstig gevolg.

Het schijnt hoofdzakelijk aan de zorgeloosheid, door de bestaande geruchten van eenen wapenstilstand veroorzaakt, te moeten worden toegeschreven, dat het den Franschen gelukte, den eersten Nederlandschen post, bij *Kaspershoek*, tegenover het dorp *Empel*, bij verrassing te overmeesteren, waardoor weldra het grootste gedeelte der Fransche armee over het ijs trok, en er dezerzijds een plotselingen schrik ontstond, welke alras eene algemeene vlugt na zich sleepte, en wel uit hoofde van eene onmiddellijke vervolging van de zijde der Franschen, tot door *Bommel*, ja zelfs over de Waal en verder. De bezetting van het fort *St. Andries*, was met den prins *van Hessen-Darmstad*, nabij de dorpen *Rossum* en *Opijnen*, over de Waal getrokken.

De geallieerden hadden aanvankelijk het voornemen, om het dorp *Tuil*, dat den Franschen reeds was in handen gevallen, en hetwelk zij aanstonds daarop tot een bruggenhoofd inrigtten, weder te hernemen, en werd zulks dan ook op den 28sten beproefd, doch vruchteloos; den 29sten wilde men zulks herhalen, dan door gemis aan de vereischte overeenstemming tusschen de onderscheidene legerkorpsen, vond zulks geene plaats.

Het hoofd-kwartier van het Nederlandsche leger bevond zich alstoen in Gorinchem; terwijl deszelfs regter-vleugel bij Vuren en Dalem en den linker-vleugel bij Everdingen en Kuilenburg, aan de Lek, opgesteld waren.

De dag van den 30sten werd alsnu bepaald tot eenen nieuwen aanval op Tuil, en wel door 17 bataillons, 10 eskadrons en 3 batterijen, welke drie kolommen moesten uitmaken. Deze aanval plaats vindende, werd met het gelukkigste gevolg bekroond; zoodat het dorp, ofschooneerst na een hardnekkig gevecht, niet alleen werd hernomen, maar tevens de Franschen naar den linker-Waal-oever werden terug gedreven.

Gelijktijdig met den genoemden aanval door de Franschen op den 27sten, vielen zij tevens andere punten van de water-linie in Noord-Brabant aan, waarbij hun, zoo als ligt na te gaan is, door de sterke vorst, almede weinig wederstands-middelen konden worden aangeboden.

De generaal *van Boetselaar*, die in het gedeelte dezer linie tusschen Zevenbergen en Breda, het bevel voerde, zag zich hierdoor genoodzaakt, na een aanmerkelijk verlies geleden te hebben, op de Willemstad terug te trekken. Een ander gedeelte Nederlandsche troepen, onder den graaf *d'Outremont*, hetwelk uit Terheijden over Zevenbergen eveneens op de Willemstad dacht te retireren, werd onder weg door de Franschen aangevallen, en naar het schijnt genoodzaakt in het vrije veld te kapituleren.

De overige toegang-punten tot de gezegde water-linie, werden almede overrompeld, en de zich aldaar bevindende troepen terug gedreven naar de vestingen Geertruidenberg, Heusden en Woudrichem; waarop deze vestingen, als ook Breda en de Willemstad, volledig door de Franschen werden ingesloten; terwijl ook eindelijk destijds de vesting Grave, na eene volledige insluiting van twee en een halve maand, zich den 29sten bij kapitulatie overgaf.

Na een hevige en zoo te zeggen aanhoudend bombardement van 24 dagen, waardoor verre weg het grootste gedeelte van bijzondere en openbare gebouwen, als ware het, in puinhoop veranderd was, gaf deze zoo braaf verdedigde vesting, zich, hoofdzakelijk door gebrek aan levensmiddelen, over. Het garnizoen was krijgsgevangen, doch den grijzen gouverneur, den generaal *de Bons*, werd, uit aanmerking van zijne ver gevorderde jaren, de vrijheid gelaten in Nederland te verblijven.

Niettegenstaande het den graaf *von Wallmoden*, zoo als reeds gezegd is, gelukt was, de Franschen van den regter-Waal-oever te verdrijven, zoo bleef de toestand der verbondene legers, hoofdzakelijk door de aanhoudende vorst, zeer gevaarlijk. Derzelve geringe sterkte, in vergelijking van de zoo groote uitgestrektheid gronds, welke volgens het aangenomen cordon-systhema bezet

werd, gepaard met de weinige overeenstemming der drie bevelvoerende generaals van de Engelsche, Oostenrijksche en Nederlandsche troepen, welke alle even zoo vele verschillende oogmerken als achter-gedachten schijnen gehad te hebben, maakte den toestand van Nederland en van de zich daarin bevindende legers, hoogst bedenkelijk. Het Fransche leger was, wel is waar, ook niet buiten gevaar, daar hetzelfde zich, in geval van eenen niet onmogelijk invallenden dooi, in eene zeer ongunstige positie zoude hebben bevonden, en het is dan ook in dezen, zeer goed door de Franschen ingezien bezwaarlijken toestand, dat men de oorzaak schijnt te moeten zoeken, waarom zij hunne reeds behaalde voordeelen niet met meer spoed vervolgden. In de eerste dagen vergenoegden zij zich, met meer en meer vaste stellingen in te nemen, terwijl hun leger intusschen versterkt werd, door de van het geëindigde beleg van Grave afkomende troepen, zoodat hetzelfde zich meer links, langs de door de vorst al meer en meer genaakbaar wordende zuidelijke grenzen van de provincie Holland uitbreidden. De graaf *von Wallmoden* vaardigde, op den 2den Januarij 1795, een bevel uit, waarbij aan de zich in de Over- en Neder-Betuwe bevindende troepen werd aangewezen, welke punten van den Rijn, zij, ingeval van terugtocht, zouden hebben over te trekken, welk bevel onder anderen ten gevolge schijnt gehad te hebben, dat het Engelsche leger in de Nederlanden bij de burgers nog meer gehaat werd dan het reeds was, alzoo dat bevel inhield, om bij eenen mogelijken en zelfs waarschijnlijk terugtocht, alle levensmiddelen, vee of fourage, welke slechts vervoerd konden worden, van de ingezetenen mede te nemen, ten einde den vijand zoo min mogelijk in handen te doen vallen.

Zoo ook al de bijzondere toestand, waarin het Engelsche leger zich destijds bevond, eene flauwe verschooning voor het geven van een dergelijk bevel moge zijn, zoo verblijven dergelijke voorschriften desniettemin meestal zeer gevaarlijk, en zijn zij in dit geval als ware het genoegzaam, om elken ondergeschikten te zuiveren van den blaam, welken de gruwelen, bij den volgenden terugtocht gepleegd, hem zouden kunnen opleggen.

Op den 4den Januarij trok de regter-vleugel van het Engelsche leger, uit hoofde van de aanhoudende sterke vorst, van den regter-Waal-oever terug, eene stelling achter de Linge innemende; alleen bleven nog eenige posten aan de Waal uitgezet, aan welke de brug bij Geldermalsum als overgang-punt over de Linge werd aangewezen.

Ten gevolge van deze achterwaartsche beweging, trachten de Franschen zich dienzelfden dag reeds van de, alsnu zoo verzwakte, stelling achter de Waal meester te maken; de post te Tuil werd hiertoe onder anderen door

hen aangevallen en terug gedrongen, en wel op Haeften en Neerijnen (nabij Opijnen), terwijl zij gelijktijdig de Waal bij Rossum overtrokken, en de zich aldaar bevindende troepen noodzaakten op Varik (tusschen het kanaal van St. Andries en Thiel) terug te trekken.

Reeds op den 2den hadden de Franschen eenen aanval op Woudrichem beproefd, doch waren aldaar terug geslagen. Op den 4den drongen zij evenwel aan die zijde nogmaals voorwaarts, met dat gevolg, dat het hun gelukte, zich bij Raamsdonk, Geertruidenberg, Werkendam en op andere punten langs de Merwede vast te nestelen, en ook van die zijde den schrik in de provincie Holland te verspreiden.

Op den 5den werd door hen beproefd Thiel te veroveren, hetwelk evenwel mislukte; dienzelfden dag hadden verschillende kleine gevechten plaats in en nabij het dorp Hemert, waarop de generaal *Dundas*, den volgenden dag, den terugtogt, en wel op Buren, ondernam.

Te vergeefs op een invallend dooiweder hopende, werd het, door de groote opeenstapeling van troepen in de kantonnementen tusschen de Linge en den Rijn, noodzakelijk terug te trekken, waartoe dan ook den 6den van uit het hoofd-kwartier te Amerongen, het bevel gegeven werd, geschiedende de terugtogt bij Ravenswaai, alsmede bij Kuilenburg.

De linker-vleugel deed den terugtogt op de reeds vroeger voorgeschrevene punten, en wel: de Oostenrijkers bij Arnhem, de Hanoveranen bij Wageningen en de brigade van den generaal *Burijk* bij Wiel.

Niettegenstaande dezen terugtogt, voor wat de hoofdmagt aanging, achter den Rijn, bleven de voorposten voorloepig langs de Linge uitgezet.

De voornaamste dezer posten te Buren, alsmede de bezetting van Thiel, verlieten echter reeds op den 7den deze beide punten.

Het Nederlandsche leger achtte zich nu van zijne zijde ook niet meer zeker, in de ruimte tusschen de Lek en de Merwede; dan ofschoon ten gevolge hiervan reeds verschillende troepen de Lek waren overgetrokken, zoo werden er, uit hoofde van eene schijnbaar gunstige verandering van het weder, reeds op den 7den onderscheidene verlaten punten wederom bezet.

Pichegru van zijne zijde, ging, vooral uit vrees voor invallend dooiweder, met de grootste voorzigtigheid te werk; zoodat, niettegenstaande den voornoemden, reeds zoo aanmerkelijken terugtogt der gealliëerden, tot achter de Linge, ja zelfs achter den Rijn, zich niet dan meer of minder sterke patrouilles der Franschen in de nabijheid van laatstgenoemde rivier vertoonden, terwijl Thiel, waarin zij, na de ontruiming dier plaats door de Engel-

schen, waren getrokken, slechts zeer zwak door hen bezet werd.

Op den 8sten werd door den generaal *von Wallmoden* eene aanmerkelijke verkenning bevolen, welke, met uitzondering van eenige kleine gevechten bij Buren en Geldermalsum, alleen deed ontwaren, dat de Franschen zich nog maar met eene zeer geringe magt in den Thielwaard bevonden, waardoor men de hoop koesterde, dat het hernemen der positie langs de Linge, hetgeen, ingevolge een den vorigen dag in Utrecht gehouden krijgsraad, nog dien dag moest plaats hebben, zonder bezwaar zoude kunnen worden uitgevoerd.

Alzoo ondertusschen de kolom van den generaal *Abercromby*, welke uit Arnhem, over Thiel, links deze positie zou trachten te bemagtigen, door een steeds onverklaard gebleven verschijnsel, niet kwam opdagen, zoo bepaalde het op dezen dag uitgevoerde zich tot het hernemen en behouden van Buren. Den 10den zoude deze beweging verbeterd worden, en ofschoon aan den regter-vleugel reeds eenige gevechten, als ook de vermeestering van eenige dorpen, plaats hadden, zoo was echter ook het op dien dag uitgevoerde vruchteloos, en wel, om de zeer eenvoudige reden, dat ook *Pichegru*, van zijne zijde, juist dezen dag gekozen had, om de Waal over te trekken, hetgeen dan ook op verschillende punten plaats had; te weten: aan den regter-vleugel trok de divisie *Moreau* bij Millingen, Ooij en Bommel over deze rivier, zich aan het kanaal van Pannerden leunende, de Oostenrijkers welke aldaar stonden, terug werpende; terwijl daardoor tevens alle zich nog in de Over-Betuwe bevindende troepen genoodzaakt werden, over den Rijn, en wel hoofdzakelijk bij Arnhem, terug te trekken; de generaal *Macdonald*, welke destijds de divisie *Souham* onder zich had, deed den overtogt bij Nijmegen en Dodewaard, terwijl de Bataafsche generaal *de Winter* zich op Thiel rigtte. De troepen, welke bij Dodewaard waren overgegaan, kwamen al spoedig, en wel bij Lienden, in aanraking met de kolommen van den generaal *Abercromby*, bestemd om de vroeger bepaalde beweging van de verbondenen te helpen uitvoeren, welke kolommen echter door de Franschen genoodzaakt werden, op Rhenen terug te trekken.

Ten gevolge van deze belangrijke beweging der Franschen, werden alle, op den morgen van dien dag, door de verbondenen weder ingenomene posten, langs de Linge, nog des avonds wederom verlaten, en de terugtogt van den regter-vleugel mede tot over de Lek vervolgd.

Den 11den stelden de Franschen zich in het bezit van Buren, alsmede van Loevestein en Woudrichem, ook werd alle gemeenschap met Heusden door hen ten eenemale afgesneden.

Hoewel men zich dezerzijds, op den 10den, eenigzins begon te vleijen, de gelukzon voor Holland wederom te zullen zien opgaan, alzoo het dooi-weder zich op dien dag instelde, zoo werden desniettemin, reeds op den 11den bij het Engelsche leger verschillende bevelen gegeven, om den terugtogt, en wel naar den IJssel, te kunnen beginnen, welke orders den volgenden dag nog werden uitgebreid, ten gevolge waarvan, onder anderen, het zware geschut tot achter den IJssel moest worden terug gevoerd. Nog dienzelfden nacht echter, nadat reeds veel artillerie, zoo Hessische als Nederlandsche, terug getrokken was, werd er tegen-bevel gegeven, veroorzaakt door het steeds aanhoudende dooi-weder.

Het schijnt, dat men destijds van de zijde der Oostenrijkers zeer tegen dezen terugtogt geijverd heeft, althans men vindt daaromtrent eenige zeer belangrijke stukken in de *Oostenr. Mil. Journal, Jahrgang 1831, 5de Heft*; uit welke men zoude moeten opmaken, dat de in de Nederlanden bevelvoerende generaal der Oostenrijkers *Alvinzi*, toen hij in den nacht van den 11den Januarij, uit Amerongen, de tijding ontving, dat de generaal *von Wallmoden* tot den terugtogt besloten was, daartegen al dadelijk ten sterkste geprotesteerd heeft, en onder anderen ook heeft aangedrongen, op de groote noodzakelijkheid, om voortdurend Holland te blijven beschermen, met opmerking dat deze verdediging, bij vereenigde pogingen, zeer goed zoude zijn uit te voeren, vooral ingeval het dooi-weder slechts eenigen tijd aanhield.

Ten einde meerderen klem aan de gezegde protestatie te geven, vertrok de generaal *Alvinzi* in persoon naar Amerongen, alwaar het hoofd-kwartier van den generaal *von Wallmoden* gevestigd was, en het is dan ook waarschijnlijk ten gevolge van deze bijeenkomst, dat de op den 10den gegevene bevelen, nog tot op den 12den geschorst werden.

Te Arnhem terug gekomen zijnde, ontving de generaal *Alvinzi*, door den generaal *Dopff*, eene dépêche van den Prins Erf-Stadhouder, waarbij dringend aanzoek gedaan werd, om hulp voor de provincie Holland; doch alzoo het Oostenrijksche legerhoofd genoodzaakt was, met zijnen rechter-vleugel aan den linker van de Engelschen aan te sluiten, zoo kon aan het verzoek, zoo als het gedaan werd, niet voldaan worden, doch verwees hij op den generaal *von Wallmoden*. Ingeval deze van zijne troepen wilde afstaan, was hij, *Alvinzi*, bereid zijn leger meer regts uit te breiden, en de door die afzending verlaten posten te doen bezetten.

Toen echter door *Alvinzi*, ten gevolge van bij hem ontvangene bevelen van den opper-bevelhebber *Clairfait*, hoofdzakelijk betrekkelijk het aanwenden van pogingen tot voorkoming van den te vreezen terugtogt der Engel-

schen, hiertoe op den 15den het noodige zoude worden aangewend, was deze terugtogt reeds aangevangen. Den 15den des avonds namelijk waren door graaf *Wallmoden* de eerste bevelen tot den terugtogt gegeven, en alzoo *Pichegru* zich reeds met eene aanzienlijke magt, waaronder ook artillerie, achter de Linge geformeerd had, zoo ontving de vroeger vermelde Hessische en Nederlandsche artillerie, op den 14den, het bevel, den terugtogt naar den IJssel te vervolgen, ja werd ook op dien dag het bevel tot den terugtogt van het geheele leger gegeven.

Deze zoude in twee kolommen plaats hebben: de eerste, onder den generaal *Dundas*, zoude over Amersfoort en omliggende plaatsen, over de Geldersche heide in de rigting van het Loo, vervolgens op Deventer naar de beide oevers van den IJssel trekken; de tweede kolom, onder den generaal *Abercromby*, als ook de Hessische troepen, moesten mede over gezegde heide op Scherpenzeel, Voorthuizen en Zutphen achter den IJssel komen, zoodat het geheele leger, om den linker-vleugel bij Arnhem, eene rugwaartsche beweging als om eene spil maakte.

Deze terugtogt, welke voorzeker in eenen zeer gestrengen winter plaats had, moet, wat ordeloosheid, plunderzucht en ellende betreft, dien der Pruisen na den geëindigden veldtogt uit Champagne, vroeger vermeld, nog hebben overtroffen. Daar dezelve intusschen, als krijgskundige beweging, niet het minste belang inboezemt, en de Franschen het terugtrekkende leger in niets hinderden, zoo zij het genoeg hier te vermelden, dat het zoo deerlijk ontzenuwde Engelsche leger, den 18den de stelling aan en achter den IJssel betrok, de voorposten op den linker-oever uitzettende.

Het hoofd-kwartier van het Nederlandsche leger werd den 15den naar Woerden verlegd; terwijl de troepen van dat leger de landstreek tusschen Schoonhoven en Krimpen, en dus de zuidelijke grens der provincie Holland bezetteden.

Den 15den rukten de Franschen over de Lek, en het was op dienzelfden dag, dat er eene deputatie uit Utrecht te Kuilenburg aankwam, om over de kapitulatie dier provincie te handelen.

De Franschen rukten intusschen gestadig vooruit, zoodat Wageningen den 16den, Utrecht den 17den en Arnhem den 18den door hen werd bezet; deze laatste plaats was door de Oostenrijkers ontruimd geworden.

Door de reeds meermalen aangevoerde redenen, werd den Franschen als ware het nergens eenige hinderpaal tot het voortzetten van hunnen zegevierenden intogt in den weg gelegd, zoo zelfs, dat hunne voorhoede reeds den 18den Januarij tot nabij Amsterdam was voortgerukt, in welke plaats *Pichegru* reeds den 20sten zijnen intogt deed.

Ten einde zich tegen de terugtrekkende Engelsche troepen te verzekeren, rukte de generaal *de Winter* den 19den met zijne brigade op Amersfoort, terwijl *Macdonald* de Grebbe-linie bezette, ten einde de Lek met de Zuiderzee te verbinden.

De generaal *Boneau*, die, zoo als vroeger reeds gezegd is, tegen Breda en Geertruidenberg was opgerukt, maakte zich op den 20sten, na het innemen der door de vorst als het ware onverdedigbare veldwerken, meester van laatstgenoemde vesting, vanwaar hij voortrukte en den 22sten Rotterdam bezette, terwijl hij zich den 23sten in verbinding stelde met de over Amsterdam aangerukte troepen, en wel te 's Hage.

Onmiddellijk hierop ontvingen de bevelhebbers van de vestingen Bergen-op-Zoom, Breda, Willemstad, Gorinchem, enz., bevel, de respectivelijk aan hunnen moed toevertrouwde vestingen over te geven, met welke overgave dan ook, voor zoo verre de Nederlandsche magt betrof, de dezerzijds zoo noodlottige veldtocht van 1795 eindigde.

De krijgsverrigtingen, welke nog op het Nederlandsch grondgebied plaats vonden, nadat de aloude republiek deszelfs onafhankelijkheid verloren had, en het sedert de 16de eeuw aldaar bestaan hebbende staats-bestuur, op de Fransche leest moest schoeijen, zijn van weinig belang, zoodat dezelve in een zeer kort bestek zullen kunnen worden begrepen.

Zoo als reeds gezegd is, had het gecombineerde Engelsche leger eene stelling achter den IJssel, met deszelfs voorposten op den linker-oever, ingenomen. In zulk eene stelling schijnt het, dat elk ander leger, bij hetwelk bepaalde oogmerken ter verdediging des lands bestonden, maar waarbij ook tevens onderling vertrouwen van hooger en lageren plaats vond, en hetwelk daardoor als ware het, maar één ligchaam uitmaakte, gerustelijk eenen overmagtigen vijand zou hebben kunnen afwachten. Hier was het nogtans anders gesteld; het zoo schadelijke, dat elk korps, met voorbijgang van het hoofd-oogmerk, alleen de zorg voor eigen behoefte en eigen terugtocht in het oog had, kon ook, na eene zoo groote ontzenuwing als die van het Engelsche leger, niets goeds van deze door dit leger ingenomen zijnde, anders zoo sterke, stelling doen verwachten.

De wijze van kantonneren was aan de grootste dwalingen onderworpen, zoodat het niet zelden gebeurde, dat men bij het hoofd-kwartier niet wist, welke dorpen eigenlijk bezet waren, en waar zich dit of dat bataillon somtijds bevond. Groote en kleine hospitalen, zware en ligte bagage, administratie der levensmiddelen, artillerie-trein, ponton-wezen, bakkerijen, enz., dit alles was voor

de drie hoofd-bestanddeelen (Engelsch, Hanoversch en Hessisch) op zeer verschillende wijzen zamengesteld, geheel onafhankelijk van elkander, en bijgevolg ook zonder de minste samenwerking (1).

Op den 24sten werd het hoofd-kwartier van den generaal *von Wallmoden*, van Deventer naar Loghem verlegd; den 27sten werd de stelling bij Deventer reeds door de Engelschen verlaten, waarin zij door de Hessen vervangen werden. De generaal *Cathcart* moest met het onder zijn bevel staande korps, over Groningen op Embden rukken, ten einde meester te blijven van de monding der Eems, als ook van de smalle strook gronds tusschen den Dollart en de Bourtanger-moeras en de daarop liggende forten, een en ander hoofdzakelijk om de gemeenschap met Engeland vrij te houden. De Engelschen rukten, ofschoon ten koste der goede verbinding met het Oostenrijksche leger, meer en meer naar die zijde op; zoodat, eerst na de deswegens van de zijde der Oostenrijkers ingediende klagten, Deventer en Zwol weder door de Engelschen bezet werden, door welk afmarcheren en terug keeren, de grootste verwarringen en wijdloopigste briefwisselingen ontstonden, gedurende welken tijd de Franschen hunne beweging tegen den beneden-IJssel begonnen, waardoor men ten laatste van de zijde der Engelschen ernstiger op den terugtocht begon bedacht te zijn.

Het hoofd-kwartier van den generaal *von Wallmoden* rukte den 30sten over Enschedé naar Munster. Den 1sten Februarij werd Deventer ontruimd, en legerde het geheele korps Hessen zich bij Enschedé; terwijl de overige plaatsen langs den IJssel insgelijks verlaten werden.

De Oostenrijkers trokken achter de Lippe, met den linker-vleugel aan Wezel steunende, en in het front door deze rivier gedekt. Den 2den Februarij trokken de Franschen in Zwolle, terwijl de divisien *Macdonald* en *Moreau*, op den 4den en 5den daaraanvolgende, den geheelen IJssel-oever bezetteden. Op den 6den en 7den rukte de divisie van den generaal *van Damme*, van het leger der Sambre en Maas, over Arnhem, insgelijks tegen den IJssel op, en bezette Doesburg.

De vesting Koevorden, welke nog door de Engelschen bezet was, werd, ten gevolge van eene door de Franschen ondernomene verkenning, ontruimd, en op den 11den Februarij door een bataillon Fransche grenadiers in bezit genomen. Groningen viel op den 19den almede in der Franschen handen, terwijl de Nieuwe- of Lange-Akkerschans en de Oude Schans op den 28sten daaraanvolgende almede in dit zelfde lot deelden, en zodoende het geheele Nederlandsche grondgebied, door het verbondene leger ontruimd werd.

(1) *Porbeck*, 2 Theil, pag. 423.

Het Engelsche leger trok verder in het graafschap Bentheim terug, leverde aldaar eenige weinig beduidende en niets opleverende gevechten. De generaal *van Damme* veroverde het slot van dien naam, waarna het evenge-noemde leger zich, na het sluiten van het bekende trak-taat van Bazel, op den 5den April 1795, door de Pruis-sen, met de Fransche republiek, geheel oploste.

De Engelsche troepen werden ingescheept.

Den 28sten Augustus daaraanvolgende, volgde de land-graaf van Hessen-Kassel het voorbeeld zoo even gemeld, ten opzichte van de Fransche republiek; terwijl de Hano-veranen insgelijks naar hunne haardsteden terug trokken.

Dusdanig was het einde van den veldtogt van 1795, voor zoo verre die tot dit Overzicht kan gerekend wor-den te behooren. Ongelukkig en treurig mag men dit einde noemen, zoowel uit een staat- als krijgskun-dig oogpunt. Het aloude gemeenebest verloor deszelfs on-afhankelijkheid; onverdiend moest het Nederlandsche leger onder de blaam geraken, deszelfs vaderland niet te heb-ben kunnen verdedigen. In de opvolgende artikelen van het nu geëindigde *Overzicht*, is ondertusschen reeds te dik-werf aangewezen, hoezeer de noodlottigste zamenloop van omstandigheden, buiten eenig toedoen van het gezegde leger, het gemeenebest ten val bragten. Ware men ook bij de behandeling hiervan, niet gebonden geweest door redenen, in de tegenwoordige omstandigheden te gewigtig om niet in het oog gehouden te worden, dan zoude eene uiteengezette en met daadzaken gestaafde aaneenschake-ling van gronden, het boven beweerde nog meer hebben verduidelijkt. Zoo, uithoofde van den dwang, waaraan te de-zen opzichte het afgehandelde Overzicht zich moest onderwer-pen, vele zaken duister zijn gebleven, of door derzelver afgetrokkene voordragt de belangstelling misten, welke deze in zoo vele opzichten merkwaardige en leerrijke oor-log aan elk moet en kan inboezemen, dan zijn toch de hoofdtrekken dezer veldtogten in genoegzaam uitgebreide schetsen aan het Nederlandsche leger geleverd, om ook, bij de verduidelijking der platen, genoegzaam nut te heb-ben kunnen stichten. Mogt op deze wijze aan het in de Inleiding bedoelde voldaan zijn.

Zooals wij gezegd hebben, zal op het nu geëindigde *Overzicht* eene *nalezing* geleverd worden; doch daar wij wederom eenige opmerkingen, dit onderwerp betreffende, hebben ontvangen, zoo zullen wij ons met het leveren dezer nalezing niet overhaasten, ten einde dezelve zoo vol-ledig mogelijk zamen te stellen. *(De Redactie.)*

OVER HET
RECOGNOSSEREN OF VERKENNEN
VAN DEN VIJAND (1).

(Fragment uit Mullers Terreinklehre.)

§ 1. Het recognosseren (onderzoeken of verkennen)

(1) Door eenige onzer lezers zijn wij aangezocht geworden, om

wordt in tweederlei opzigt ondernomen, ten opzichte, na-melijk, van het terrein en van den vijand; dikwijls ge-schiedt het op beiderlei wijzen te gelijk.

Heeft men, ten opzichte van het vooruitliggend terrein, als in het eigen land gelegen, reeds plaatselijke kennis, of kan men, bij eenen terugmarsch, voor zich uitzien, enz., zoo geschiedt het recognosseren slechts met opzigt tot de stelling en beweging des vijands. Tot beide ein-den kan men zich, door aanhoudende oefening, eene groote vaardigheid eigen maken; edoch, tot oefening en verkenning des vijands, is er eigenlijk slechts in oorlogs-tijd gelegenheid voorhanden, terwijl daarentegen het re-cognosseren van het terrein, bij alle gelegenheden of tij-den, hetzij oorlogs- of vreedestijd, kan verrigt worden, wanneer men daartoe slechts voorzien is van een goed rijpaard en eenen gids, die met de landstreek bekend is, en ons de namen van al de voorwerpen van het ter-rein naauwkeurig kan opgeven, opdat wij daarnaar tel-kens ons standpunt op onze speciale kaart bepalen kunnen.

Ten einde nu bij den aanvang van eene vooruitgelegene landstreek zich spoedig een denkbeeld van het geheel te vormen, zoo begeeft men zich vooraf op den hoogsten berg, welke een goed recognosserings-punt aanbiedt (2), en bij gebrek van zoodanige bergen, bestijgt men hooge en hooggelegene torens, dak-vensters, windmolens, enz., vanwaar men zich door zijnen gids alle op de kaart aangegevene voorwerpen laat aanwijzen. Men teekent den omvang der meren op, als ook der dijken, broek-lan-den en bosschen, en bijzonder de waterloopen; door wel-ken aard van gronden het water vloeit, alsmede ook waar de wederzijdsche dalen invallen. Hoezeer men nu van deze in de diepte vloeiende wateren weinig of in het geheel niets kan zien, zoo kunnen dezelve in vlakke landen, door de daarnevensstaande elzen, wilgen en an-dere struiken, en in berg- en heuvelachtig terrein, al-waar men zelfs op eene vierkante mijl reeds onzichtbare dalen aantreft, uit de eenigzins onderscheidene tinten, de beide tegenover gelegene dal-randen, nagegaan worden, naardien reeds al de dalen van eenig aanbelang, te ge-lijker tijd de grenzen bepalen der akkers, op welke ter eener zijde het zaad, en op de tegenover staande zijde de braak, of op iedere zijde eene bijzondere korensoort aangetroffen wordt. Ziet men in de nabijheid van dezen ontdekten waterloop en langs denzelve kruisen, kapellen, hand- of wegwijzers, enz., zoo leidt een door hoog ko-ren voor ons oog verborgen weg, over het water, welks gesteldheid, hetzij houten of steenen brug, of doorvaart men zich dan laat opgeven. Enkele, even uitstekende daken, schoorsteenen of slechts alléén de opstijgende rook doen gemeenlijk watermolens vermoeden, en verraden ge-lijkerwijze den waterloop, als wanneer men zich ook naar deze wegen en bruggen informeert. Op andere plaatsen wordt de waterloop door daken en toren-spit-sen, welke zich in eene en dezelfde rigting uitstrekken, ontdekt; want, zoo als bekend is, liggen bijna alle dor-pen in de gebergten nabij eene beek, doordien aldaar, uit

van tijd tot tijd artikels te leveren, betrekking hebbende tot onderwerpen van overweging bij gevorderde algemeene examens. Eenige dergelijke stukken ter beschikking hebbende, begrepen wij ons aan dat verlangen niet te kunnen onttrekken. Het bovenstaande artikel moge daarvan als bewijs verstreken.

(2) Recognosserings punt is een verheven, ruime en tevens vele gezigt-punten aanbiedende standplaats, vanwaar geheele streken en derzelver zamenhang, alsmede vijandelijke troepen en stel-lingen overzien kunnen worden.

hoofde van den rotsachtigen grond, het putten graven tot een ieders behoefte, te kostbaar is, terwijl de woningen in de dalen gelegen, daarenboven eenige beschutting tegen den kouden wind ondervinden.

Bij voortdurende oefening in onderscheidene terreinstreken, zal men immer meerder waarnemingen van gemelden aard leeren maken; zoodat zich uit een enkel recognosserings-punt, eene uitgestrektheid van een vierde, ja, wel van eene halve vierkante mijl, in deszelfs samenhang, leert beoordeelen.

§ 2. Deze, door oefening verkregene vaardigheid, om namelijk uit een of weinige recognosserings-punten, eene plaatselijke kennis van de gesteldheid en de ontbinding van alle terrein-deelen in eene streek van een vierde tot een halve vierkante mijl te verkrijgen, is in oorlogstijd van het uiterste gewigt; want, dewijl zeer dikwijls het vooruit gelegen terrein door den vijand bezet is, of onveilig gemaakt wordt, zoo moeten wij ons enkel met deze algemeene en uit de verte gedane recognossering behelpen, en daarbij omtrent derzelver details den gids ondervragen.

Is het terrein daarentegen niet door den vijand bezet, zoo moet, naar bovenstaande voorafgegane algemeene recognossering, alnu verder, op navolgende wijze, tot de bijzondere verkenning worden overgegaan.

Alvorens men zijn recognosserings-punt verlaat, moeten nog eenige orienterings-punten (zie 2) aangeteekend, en derzelver gedaante in het geheugen geprent worden.

Met behulp van den gids, ontwerpt men nu een te nemen weg tot bijzondere verkenning, welke, naar gelang van den tijd, die daartoe voorhanden is, eene en ook tot vier mijlen lang wezen kan, en al kronkelende rondom het vooruit gelegen terrein gemaakt moet worden, waarbij men evenwel zooveel mogelijk, de bosschen en laag gelegene terrein-deelen moet trachten te ontwijken, doch daarentegen, immer, de hooger liggende en ruime streken tot het afrijden verkiezen. Kan men de bosschen niet geheel en al vermijden, zoo zoekt men ze op die plaatsen te doorrijden, alwaar zij het smaltste zijn.

Ook moet men zijn toer niet onder en langs een dal, noch langs een berg-dorp verkiezen, maar boven dezelve, niet verre van de dal-randen, en buiten de steden en dorpen om, trachten henen te rijden, al zal ook daardoor, wegens de van weerszijde invallende dalen of andere hindernissen, de rit eenigzins kronkelend en langer worden. Op zoodanige wijze worden de toegangen, als ook het dominerend en gedomineerd wordend terrein tegenover staande dal-randen, aanhoudend in verband met het geheele terrein, overzien, in plaats dat wanneer men langs een bosch of dal, in eene bewoonde plaats rijdt, men niets ontdekt, en daardoor vreemde gedachten verkrijgt, en bij het verlaten derzelve, geheel en al gedesorienteerd is, ja, somwijlen zelfs in het geheel die zijden niet meer in het gezigt kan krijgen, van waar men er ingereeden is.

§ 3. De inzigten bij het recognosseren van het bloote terrein zijn nu voornamelijk: Het opzoeken van den kolommen-weg; de toegang, doorgang en overgang der posten, der positie-legers en der terrein-afdeelingen met derzelver defileën; voorts, met welk soort van troepen, en van welke sterkte de defileën bezet moeten worden, bijaldien achter deze terrein-afdeeling een post zal aangelegd worden; en weder, in het omgekeerde geval, wanneer de vijand namelijk deze defileën en doortogten in het vervolg tegen ons bezetten wilde, hoedanig en op welke wijze hij alsdan daaruit te verdrijven en te omsingelen zoude zijn; verder de legerplaatsen en positiën

op te zoeken, welke de vijand hier in het vervolg zou kunnen betrekken, en hoe hij alsdan met voordeel aangegrepen, omsingeld en ontweken zou kunnen worden, of welke positiën wij alsdan daartegenover nemen moeten; eindelijk, hoe, op het vooruitliggend terrein, eene fouragering en een transport te dekken, eenen terugtogt te maken is, en waarin dergelijke operatiën ook al meer kunnen bestaan.

§ 4. Wanneer bij het recognosseren in de verte troepen worden ontdekt, zoo is het eerste, wat men doet, zich te verzekeren, of het onze eigene of vijandelijke troepen zijn, en in het laatste geval moet derzelver *aantal* of *sterkte*, en hiernaar derzelver *voornemen* onderzocht worden. Dewijl, bijzonder in den eersten veldtogt van eenen nieuw uitgebroken oorlog, en ook niet zelden in het vervolg, wegens bovenstaande drie onderwerpen, zeer verontrustende, tijdverkwistende en tot valsche uitsluitels verleidende berigten, gewoonlijk uiteenloopen, zoo schijnt het des te noodiger te zijn, voor krijgslieden, wien zulks aangaat, hier zelf het wezenlijke in het kort bij te brengen, daar hiervan voor alsnog in geen leerboek voldoende melding gemaakt is.

§ 5. Tot opheffing van den mogelijken twijfel, of de in de verte ontwaarde troepen vrienden of vijanden zijn, is het noodig: dat aan de uit het leger of de posteringskwartieren uitgezondene enkele officieren of detachementen, om het even van welk soort van troepen, bij de afvaardiging naauwkeurig en bepaald opgegeven wordt, welke de plaatsen zijn die buiten het leger en deszelfs veldwacht gelegen en door troepen van die zijde, met opgave van derzelver aard en sterkte, bezet zijn. Deze enkele officieren of detachementen moeten alsdan hun toggt naar eene dezer bezette kwartieren nemen, zich bij den kommanderenden officier aanmelden, en bij dezen omtrent de oorden en plaatsen onderzoek doen, waar de van hier uitgezette posten staan, en werwaarts de uitgezondene patrouilles zich begeven. Verlangt en moet een uitgezondene officier nu nog verder doordringen, zoo moet hij van hier eenige vertrouwde manschappen tot bedekking medenemen, en zich van eenen goeden verrekijker voorzien; langs den rand van een bosch of den zoom van een dal dusdanig henen sluipen, dat hij al het terrein, eenige duizende schreden ver, overzien kan, en hijzelf door den zich vertoonenden vijand, zoo min als mogelijk is, bemerkt kan worden.

Van zijne kleine bedekking, moeten twee manschappen, op 3, 5 tot 800 schreden achter elkander, op dezelfde zooveel mogelijk verborgene wijze, vooruit rijden, en ten minste een van verre navolgen. Te gelijk moeten zij elkander gezamenlijk zien, om te voren afgesprokene signalen te kunnen geven, bij ontdekking van den vijand.

Alle bewoonde plaatsen worden zorgvuldig vermeden, en de terugtogt, in allen geval, in eenen sterken draf gemaakt, terwijl daarentegen de weg derwaarts, langzaam, rondziende, en somwijlen een oogenblik stilstaande, gemaakt wordt. Even zoo moeten de officieren der detachementen, wanneer er meerdere van deze laatste in dezelfde rigting uitgezondene worden, onderrigt wezen, dat eene gelijke recognossering, hetzij regts of links van hen, wordt gemaakt.

Wanneer detachementen, korpsen of kolommen, in onderscheidene, dikwijls geheel en al tegenovergestelde rigtingen, op eene bestemde plaats, elkander moeten ontmoeten, zoo moet zich bij den voorsten troep van iedere kolom, een officier bevinden, die van alles onderrigt is, opdat het zien der andere kolommen hem niet bevreem-

de, en alzo de tijd, met over en weër melden, verspild wordt.

§ 6. Wij komen nu tot de recognossering en schatting der vijandelijke troepen, met betrekking tot derzelver sterkte en voornemens. Van de menigvuldige gevallen, die zich in deze kunnen voordoen, kunnen hier slechts eenige oppervlakkig worden aangetoond:

1. Hij, die recognosseert, heeft, zoo als hiervoren gezegd is, slechts twee man op 3 tot 800 schreden uit elkander voor zich. Deze moeten vlugge, wel onderrigte en goed in de verte ziende ruiters wezen. Is eene bedekking van meerdere manschappen medegenomen, zoo moet deze op 500 tot 1000 schreden achter blijven, en slechts een paar man van den troep, achter elkander, den recognosserenden officier in het oog houden; voorts moet men op beide zijden de vijandelijke achterhoede, door andere enkele manschappen laten opzoeken, dewijl de beide eerste enkel tot zekere toevlugt van den officier, en in geen deele om op den vijand jagt te maken, mede gegeven zijn. Komt nu de eerste ruiter uit het bosch of uit het dal, of van achter een berg of eener hoogte te voorschijn, zoo houdt hij, in de verte rondziende, stil, en wacht den recognosserenden officier. Nu wordt een poos stil gehouden, en het terrein naauwkeurig in oogen-schouw genomen, alvorens men op nieuws verder voortrijdt.

Ontdekt men nu, onder het op deze wijs al verder voortgaan, een of twee man, voor eene bewoonde plaats neven elkander stil houdende, zoo is zulks een bewijs, dat de vijand zich aldaar bevindt. Nu moet men zich tot zelfs uren lang verborgen en stil houden. Rijdt er van de vijandelijke vedetten niemand tot vermelding terug, zoo is zulks een bewijs, dat de recognossering nog niet ontdekt is geworden. Wordt de vedet na eenigen tijd afgelost, zoo is het oord aldaar werkelijk door den vijand bezet; maar blijft de vedet onderscheidene uren staan, zonder afgelost te worden, zoo is te dier plaatse slechts een detachement afgezeten, 't welk fourage, voorspan of contributie, enz., vordert, of wel in het geheel slechts versching inneemt. Rijdt, na verloop van tijd, eene patrouille uit, zoo neemt men waar, of zij de bedekking niet aanmerkelijk overtreft. In dit geval legt men zich zijdwarts in eene hinderlaag, laat de patrouille voorbij trekken en valt haar in den rug, om alzoo gevangenen te bekomen, waarmede men, zoo snel mogelijk moet wegijlen; aan de gevangenen kan alsnu de sterkte en het voornemen worden afgevraagd.

§ 7. Is men op de voorschrevene wijze voorwaarts gesloopen, en ontdekt men in de verte, enkele of twee nevens elkander zich houdende ruiters, op bergen, hoogten, wegen, achter dammen, enz., zoo zijn zulks vedetten, achter welke, op ongeveer 500 tot 800 schreden, hier en daar de veldwacht verborgen staat, hetgeen weder ten bewijze verstrekt, dat op een vierde tot op eene halve mijl verder henen, een vijandelijk leger aanwezig is.

Uit één enkel standpunt, zal men zelden meer dan twee, ten hoogste vier enkele of dubbele vedetten kunnen zien, welke van 500 tot 1000 schreden uit elkander staan.

Daar nu de kavallerie-veldwachten uit alle regimenten van eenen vleugel, ja, somwijlen wel van alle regimenten van een geheel korps zamengesteld zijn, zoo kan de recognosserende, wanneer hij ziet, dat zich de vedetten stil houden, en hij dus door hen nog niet ontdekt is, van zijn paard afstijgen, en door eene struik heen, of achter eenen dikken boom, door middel van den verrekijker, de verschillende uniformen dezer vedetten onderscheiden.

Alles wel opgenomen hebbende, rijdt hij terug, en zoekt langs verborgene omwegen, ergens, op twee tot drie duizend schreden, regts of links achter eenen berg, te voorschijn te komen, alwaar hij dan weder andere vedetten in het gezicht zal krijgen. Volgens de uitgestrektheid der uitgestelde vedetten, en uit derzelver verschillende uniformen kan hij alsnu reeds in zekere mate de sterkte van het door hem nog niet geziene leger afleiden.

Moet de recognosserende denzelfden dag nog rapport brengen, en is het noodig te weten, of het ontdekte vijandelijke leger, de hoofd-armee of slechts een vooruit gedetacheerd korps is, zoo gaat hij slechts met een paar man van zijne bedekking naar het hoofd-kwartier terug, nadat hij den kommandant der bedekking onderrigt heeft, waar deze zich ergens versteken, zich begeven en hem des nachts afwachten zal, om alsdan, naar het getal der wachtvuren, de grootte van het vijandelijk leger naauwkeuriger te kunnen opgeven. Ook zoekt deze achtergeblevene kommandant der bedekking, eene der met het aanbreken van den dag uitgezondene vijandelijke patrouille aan te vallen, daarvan gevangenen te maken, en met dezelve terug te ijlen, om van hen in het hoofd-kwartier de verlangde inlichtingen te bekomen.

§ 8. Ziet men, een en andermaal, in plaats der enkele vedetten, een of meer kleine troepen, welke op hoogten, wegen of toegangen stil houden, zoo is zulks een teeken, dat daarachter eene vijandelijke fouragering, eene leger-afsteeking, of eene recognossering van den vijandelijken generaal plaats heeft. Deze opgezeten en in de verte zich vertoonende troepen hebben somwijlen geene vedetten; doch is zulks het geval, dan zijn zij niet bijzonder wijd uit elkander gesteld, maar zenden daarentegen, gewoonlijk bij voorliggend verscholen terrein, elkander onderling patrouilles toe, en laten zelfs tot op een vierde mijl de voor hen uitgelegene bewoonde plaatsen, doorzoeken. Heeft men nu niet ten minste dertig man bedekking achter zich, waarmede deze kleine vijandelijke patrouilles het hoofd kan geboden worden, zoo moet men terstond terug ijlen, om door eene dezer patrouilles niet afgesneden of verspreid te worden.

Dergelijke patrouilles zijn zelden gewoon verder dan ten hoogste tot op eene halve mijl voort te rukken. Is nu deze afstand door den zigbaren vijandlijken troep bereikt, en de recognossering van den vijand tot hertoe nog niet ontdekt geworden, zoo treft men veelligt regts of links, op een vierde of eene halve mijl afstands, eenen berg aan, op denwelken men zich begeeft, als waanneer men door middel van eenen verrekijker, de verrigtingen des vijands, schoon niet zonder bezwaar, kan waarnemen. Hierbij valt aan te merken, dat men den te bestijgen berg, volgens den tijd van den dag, naar die streek henen op moet zoeken, vanwaar de zon zich achter ons en de te recognosseren vijand zich voor ons bevindt; de recognosserende bij gevolg in de schaduw staat, en de te recognosseren troep in het licht.

§ 9. Dikwijls gebeurt het ook, dat de officier, die ter recognossering van den vijand uitgezonden is, reeds op eene vijandelijke patrouille stoot, bevorens hij den vijand gewaar wordt. Daar nu deze patrouilles onderrigt zijn van de armee-korpsen of sterke detachementen, welke zich ten hoogste eene halve mijl achter hen bevinden, en ook geenen vijand in de nabijheid vermoeden, zoo maken zij gemeenlijk, door hunne gidsen geleid, zonder eenige bijzondere voorzorg of omzigtigheid, den hun voorgeschrevenen togt, van dorp tot dorp, langs de straat- of andere groote wegen. Wanneer nu de recognosserende, de bewoonde oorden, zoo veel mo-

de recognosserende de bewoonde oorden zoo veel mogelijk, vermijdt, zij- en sluikwegen inslaat, zich bestendig inwendig en langs de boschranden, langs de dalen en holligheden houdt, zoo zal hij, deze patrouille vroeger ontwarende dan zij hem ontdekken, zijne bedekking in eene hinderlaag leggen, en gevangenen kunnen maken, met welke ten spoedigste wordt terug gekeerd. De verdere recognossering kan alsdan in geen geval voortgezet worden, ten ware, 't geen hoogst zeldzaam is, men zich van de geheele patrouille had meester gemaakt, doch ware ook slechts een man van dezelve ontsnapt, zoo zal deze de recognossering meer dan drie malen grooter opgeven dan zij werkelijk is; al de voorposten zullen komen opzetten, en de recognossering allerzijds sterke troepen nagezonden worden, tegen welke alsdan slechts in ons leger zelve beschutting te zoeken is. Intusschen is het doel der recognossering dan nog, in allen geval, door middel van de medegebragte gevangenen, bereikt.

§ 10. Ontdekt men, een andermaal, weder een in de verte zich bewegende troep, zoo slaat men de rigting van deszelfs marsch, en deszelfs sterkte aan ruitertij, voetvolk en geschut, gade, te welken einde men zich op den hoogsten berg begeeft, welken men, zonder ontdekt te worden, bereiken kan.

Door middel van eenen verrekijker, kan het aantal bataillons, eskadrons en van het geschut, reeds op 3 tot 4000 schreden afstands, duidelijk onderscheiden worden, 't geen, met het bloote oog, daarentegen, naauwelijks op 5000 schreden mogelijk is. In een ons bekend terrein, of uit het stof, het blinken der geweren, en weinige afzonderlijke over de hoogten henen trekkende ruiters, zal men, ten opzichte der kolommen, welke achter hoogten, in struiken en dalen voorttrekken, een besluit, benevens vrij naauwkeurige gevolgtrekkingen omtrent de sterkte der marcherende vijandelijke armeën kunnen maken. Want is slechts eene kolom ons nabij, zoo kunnen wij haar in weinige uren geheel zien voorbij marcheren; zij bestaat alsdan in de meest gewone evenredigheid uit alle drie de soorten van troepen, met hunne bagagiën. Bestaat daarentegen de door ons in de vlakke of in open terrein ontwaarde kolom, bijna alléén uit ruitertij, of in doorsneden terrein, bijna alléén uit voetvolk, en beiden zonder bagagie, zoo gaat ter zijde van haar, voorzeker, ten minste nog eene tweede, en somwijlen een derde en vierde kolom.

§ 11. Men kan eene marcherende kolom, zonder bijzonder gevaar van ontdekt te worden, tot op 1500 schreden naderen, ten minste zoo het door ons verkozen recognosserings-punt daarbij slechts eenigermate voordeelig is; want de vijandelijke zij-patrouilles zijn zelden gewoon verder dan op 1000 schreden afstands neven hare kolommen voort te trekken, ten ware in het geval, dat zij een verder afgelegen bewoond oord doorzochten, en daarin moet men zich niet begeven, alzo er zich immer op eene uitgestrektheid van meerdere mijlen lengte, hetzij struiken, begroeide bergen en hoogten, boomen (rheinhölzer) voortspringende woud-randen of dergelijke bevinden, waarin men zich verscholen kan houden.

Bevindt men zich een andermaal bij de, naauwelijks door den vijand verlatene legerplaats, zoo moet men zich zoo lang verborgen houden, tot dat de achterhoede van elke kolom zich gelijkerwijze op marsch begeven heeft, en ongeveer duizend schreden van dat punt verwijderd is.

Alsdan verdeelt men zijne bedekking in twee, drie of vier kleine troepen; rukt met dezelve langzaam en in orde voort, en men kan verzekerd zijn, dat de vijand niet zal omkeeren, noch ons zal aangrijpen,

In deze verlatene legerplaats kunnen nu al de vijandelijke troepen en reserven, regiment voor regiment, en batterij voor batterij nagenoeg een voor een geteld worden. Ook in de daar aanwezige woningen, zal men reeds navraag kunnen doen, werwaarts de vijand zijnen marsch genomen heeft; dewijl hier immer eenige achterblijvers, marodeurs en marketenters gevonden worden.

Bij de landlieden zelve, hetzij in vijandelijk of bevriend land, is het echter niet noodig veel omslag te maken; men geeft zich bij hen voor de voorhoede van een sterk, weldra aanrukkend vervolgings-korps uit, hetgeen eene zeer gewone krijgs-operatie is. Edoch bij alle voormelde heimelijke recognosserings-gevallen, houdt men het voor vasten regel, dat men zich, zelfs bij de landlieden, voor troepen der tegenpartij uitgeeft; opdat het voor den vijand, in het algemeen, zoo veel mogelijk, verborgen blijve, dat er gerecognosseerd is geworden, en dezelve in het vervolg des te minder maatregelen daartegen neme.

§ 12. Overigens is het wel bekend, dat tot het recognosseren op de voorschrevene wijze, geene bonte en schimmelachtige, in het algemeen geene lichtkleurige, geene grinnikende, noch onrustige paarden moeten genomen worden. Raadzaam ware het ook, dat de drie tot zes man, welke de recognosserende bij zich moet houden, eene den vijandelijken troepen in de verte eenerlei toeschijnende uniformen droegen, en de vijandelijke landtaal spraken, voorts dat de recognosserende den pluim afneme, en zijn rijknecht eenen groenen en eenen aschkleurigen mantel mede name, van welke de officier den eersten in een groen bosch, op weilanden en in groen zaad, den laatsten in rijper groen, op zandgronden, in dorre bosschen, op stoppel- en braak-landen konde omhangen, als waar-door hij volstrekt geen gevaar loopt, dewijl zijne uniform daaronder bedekt is. Nog valt er aan te merken, dat lichtkleurige uniformen, zoo als met die der huzaren meestal het geval is, tot dergelijke bedekking niet dienstig zijn; de donkere en de Oostenrijksche hussaren-uniformen, zijn in dit opzigt beter, dewijl zij niets uitstekends hebben, en alle huzaren-regimenten, in de verte gezien, zich voordoen alsof zij allen gelijk waren.

§ 13. Groote recognosseringen, welke een veldheer met kracht tegen eene vijandelijke positie onderneemt, om door middel van dezelve de positiën te verkennen en orders te geven, wanneer den volgenden dag een slag zal geleverd worden, schijnen niet doelmatig te wezen; want, alzo hierbij de vijandelijke veldwachten ja, zelfs somwijlen geheele korpsen terug gedreven en bezette plaatsen moeten worden aangevallen, zoo zal de vijand, den volgenden nacht, in het geval hij den slag niet wil aannemen, zijn leger verlaten, of zoo hij stand wil houden, en, door de recognossering van die zijde, het verkozen aanvallings-punt alsnu kent, immer nog zoo veel tijd hebben, om daartegen zoovele maatregelen te kunnen nemen, dat, ware de aanval dan ook al niet geheel en al vruchteloos, de zege echter te duur gekocht zou moeten worden. Komen, zien en zegeviëren, was het gebruik van *Cesar* en *Frederik!* Is de veldheer, met 't voornemen om eenen slag te leveren, bij den voorlaatsten marsch, tot op eene of anderhalve mijl afstands van zijnen vijand aangerukt, zoo zal hij nog denzelfden dag, door patrouilles, kleine heimelijke recognosseringen, zooals die (§ 8) hierboven vermeld zijn geworden; door meerdere berigten uit onderscheidene bronnen, door zijne uitgezondene bespieders of eigenlijke spionnen, door vijandelijke deserteurs, en vooral, wanneer de oorlog op eigen bodem gevoerd wordt, door de in de

omstreek der vijandelijke legerplaats wonende bedienden der houtvesterij, en grondeigenaren van allerlei aard, wien het door den vijand bezette terrein ten vollen bekend is, zich een voorloopig begrip weten te verschaffen van de vijandelijke stelling, en van de middelen en wegen, langs welke hij het gemakkelijkste tot hen zal kunnen geraken. Wanneer hij nu den volgenden morgen vroegtijdig, met ten minste eenen geheelen vleugel zijner ruitery en eenige rijdende batterijen, voorwaarts rukt, zoo zal hij, door middel zijner bedekking, tot op 2000 schreden van de eerste vijandelijke ontmoeting naderen, en van eenige min of meer verhevene standplaatsen het beste punt van aanval kunnen ontdekken, bevorens de kolommen van zijn leger nog zullen aangekomen zijn. Alzoo deed *Frederik de II* voor den slag van Praag, te Kollin, Zeuthen, Zorndorf, enz.

§ 14. Bij het onderzoek van het aanvallings-punt, wordt nu, naar den tegenwoordigen aard der aanvals- en verdedigings-middelen, niet alleen daarop acht geslagen, met hoeveel fronten, zonder verhindering van het terrein, de vijand te naderen zou wezen (hetwelk, volgens de grondleer van *Frederik den II*, ten minste tien bataillons moet bedragen), en daar de vijand in deze breedte wel eene rij van honderd kanons tegen den aanval over kan stellen, zoo let de veldheer voornamelijk daarop, of er dwars voor dit aanvallings-punt zooveel ruimte voorhanden is, dat daarop een grooter, en, zoo mogelijk, het dubbel aantal vuurmonden, met voordeel, opgesteld kan worden, om het op het aanvals-punt geplaatst vijandelijk geschut bijna geheel te omsingelen, het alzoo door een te zamen treffend vuur tot zwijgen te brengen, en om tevens de verder daarachter opgemarcheerde troepen-liniën, te kunnen beschieten en in wanorde te brengen.

Verder wordt gelet op de gesteldheid des bodems, waarop de vijand en zijn geschut staat, of deze namelijk hard en raserend is, opdat de afgeschotene kogels vlak daarover heuen springen, en alle troepen-liniën te gelijk kunnen doorrollen, dan wel, of daarentegen de bodem zelf week, met (gründen) gruppels van allerlei aard, doorsneden, hobbelig (stubbigt) en steenachtig is, als waarin de kogels, die onzerzijds gelost worden, hooge sprongen maken, zich weldra vermoeijen, of geheel zullen blijven steken. Verder, of veellicht het geschut van dezen kant achter eene diepe vallei kan worden opgereden, waarin, ten minste een gedeelte der vijandelijke kogels zoude springen en kunnen blijven steken; of ons geschut ook achter voren, (rheine), aardribben en golvingen zoodanig kan afleggen, om vlak daarover weg te kunnen schieten, en de kanonnen, amunitie-wagens en paarden, bijgevolg eenige beschutting tegen het vijandelijke kanonvuur mogten vinden, en dergelijke meer.

§ 15. Alzoo nu de beste aanvallings-punten bijna altijd op de vijandelijke vleugels zijn, als welke smalle en dikwerf geheel vooruit springende deelen des te gemakkelijker omsingeld, en er bijgevolg op dergelijke aanvallings-punten, des te meer vuur geconcentreerd kan worden, zoo verkiest de veldheer deze punten van aanval, boven die, welke zich op het front des vijands bevinden kunnen. Hij rigt bij gevolg zijne ontwerpen voornamelijk op de terrein-deelen, tegen welke de vijandelijke vleugels aanleunen.

De toegankelijkheid dezer terrein-deelen kan nu niet te allen tijde op 2000 schreden afstands, ook zelfs niet met eenen verrekijker, waargenomen worden; maar de veldheer heeft gidsen bij zich, met het terrein bekend zijnde, en die hem hieromtrent kunnen inlichten. Dik-

maals kan deze al of niet toegankelijkheid uit de stelling der vijandelijke troepen zelve, afgeleid worden.

Want, heeft de vijand op zijnen infanterie-vleugel geene kavallerie staan, staat deze achter de infanterie in de 2de of 3de linie, zoo verlaat hij zich op het ontoegankelijke terrein, waartegen de vleugel van zijn voetvolk leunt.

Is daarentegen op den aan te grijpen vleugel een evenredigd aantal kavallerie gesteld, zoo is de vleugelverbinding slechts zwak, of bestaat er wel in het geheel geene.

§ 16. De ontdekte mogelijkheid, dat men meer vuur- en strijkrachten in het gekozen aanvallings-punt brengen konde, dan de vijand ons daaruit tegen kan stellen, is voor des veldheers oogmerken nog niet volkomen voldoende te weten; deze is er ook voornamelijk nog op bedacht, of, wanneer hij dit, door den vijand bezette, gedeelte van deszelfs geheele stelling werkelijk veroverd en zich daarin vastgenesteld heeft, dit veroverd vijandelijke leger-deel dan ook, ten aanzien van de andere nog te veroveren deelen, dominerende zal zijn, en al verder, of dit alsdan veroverd terrein-deel ook tegen de nog verder van daar te veroveren leger-deelen, zulk een breed en ruim front aanbiedt, dat de daarop gedrongene troepen en het aantal geschut de overige vijandelijke stellingen in de flank bereiken en daaruit verdrijven, kunnen d. i., met weinige woorden, of het verkozen aanvallings-punt ook te gelijker tijd de sleutel van de geheele vijandelijke positie zij.

Nu worden de rideaux, namelijk de flauwe schuinsche hoogten opgezocht, door welke middel de van deze zijde tot den aanval bestemde troepen, zoo veel mogelijk van den vijand ongezien, en bij gevolg onbeschoten, voort kunnen trekken, zich kunnen deploijeren en in slagorde stellen, de werking van ons aantal geschut in het aanvallings-punt afwachten, en alsdan met de meest mogelijke orde aanrukken. Verder, hoe bij het voortrukken de alsdan ontbloote flanken onzer aanvallende troepen tegen den vijand kunnen gedekt worden; hetzij nu, dat deze troepen langs eene ontoegankelijke vallei marcheren, en zich daardoor van zelve dekken, 't geen wel het beste is; of dat, bij gebrek eener zoodanige vallei of ander onbegankelijk terrein-deel, gelijk b. v. lange vijvers, braakland, enz., deze flank, door daartoe bestemde kavalerie en rijdende artillerie, gedekt moet worden. Eindelijk zij men ook nog op de middelen bedacht, hoedanig, nog vóór en bij het maken dezer beschikkingen, tot den aanval op een gedeelte der vijandelijke positie, de opmerksaamheid van den vijandelijken bevelvoerder, tot op het oogenblik van den aanval zelve, afgeleid en in het onzekere kan worden gehouden, door het vertoonen, onder den schijn van reserve, van verschillende troepen op onderscheiden punten.

§ 18. Al de hier vermelde omstandigheden, en nog veel meerdere, die onmogelijk alle kunnen opgeteld worden, doch welke tijd en plaats aan de hand geven, ontdekt men van zelve in eenen veel korteren tijd, dan zij hier zouden beschreven kunnen worden. Ook heeft de veldheer bijstand in anderen, op welke militaire inzigten, hij zich verlaten kan; en nog altijd is hem genoegzame tijd over, om de tot hen naderende kolommen, tegen te laten gaan, en hen eene slagorde en marsch-rigting te laten nemen, die met zijne inzigten overeenkomt.

Ook zelfs in het geval, dat zich geen geschikt aanvallings-punt liet ontdekken, of het vijandelijke front en deszelfs flanken, geheel onaantastbaar waren, is er even-

eens nog tijd genoeg voorhanden, om nog eenen zijmarsch te doen uitvoeren, eene zijdelingsche stelling tegenover den vijand te nemen, daár zelfs een leger te betrekken, en des anderen daags eene tweede recognossering te ondernemen; en wanneer eindelijk ook van deze laatste zijde geen geschikt aanvallings-punt konde gevonden worden, dan zij men er nog steeds op bedacht, hoedanig de vijand nog verder zou kunnen omgetrokken, van zijnen levens-voorraad afgesneden, en op deze wijze tot het verlaten zijner legerplaats gedwongen zou kunnen worden.

§ 19. Bij de, van § 13 tot hiertoe beschrevene generale recognossering werd aangenomen, dat zulks bij klaren dag, bij gevolg op 2000 schreden afstands, en buiten het bereik van het vijandelijke kanon-vuur moet geschieden; dat zich daarbij tevens, door het terrein veroorzaakt ook wel gelegenheden lieten opsporen, door middel van welke de veldheer tot op 1500, ja, bijna tot op 1000 schreden, onbeschoten, den vijand kon naderen, als bij voorbeeld: uit een huis, bosch, van achter eene hoogte, eenen dalrand, en dergelijke.

§ 20. De recognosseringen, welke door middel van een vliegend korps, langs groote omwegen, en verre achter in den rug des vijands ondernomen worden, zijn van zeer veel nut. Dergelijke togten hebben meestal tot hoofddoel, het vernielen van vijandelijke magazijnen en bruggen, verstoring van den toevoer, ophoging van het personeel van rang, enz.

Het zou veelligt van veel nut zijn, wanneer bij een dergelijk korps terreinkundige lieden van den generalen staf werden mede gezonden, om op de, later zich voordoeende gevallen, wegens de vooruit gelegene terrein-aanlegenheden inlichting te kunnen geven. Maar de uiteenzetting van alle daarbij voorkomende gevallen, en de beste middelen voor ieder geval, ter bereiking van het doel, zoude elk eene bijzondere verhandeling vereischen. Die een dergelijk leerstelsel wilde invoeren, zoude in dit veld voorzeker al zeer veel ondervinding verkregen moeten hebben, en van lang-gediende, bijzonder van huzaren-officieren, een aantal andere gevallen hebben moeten verzamelen, en daarbij tevens eene groote belezenheid van krijgs-verhalen moeten bezitten.

Om der kortheds-wille zullen hier dan ook alle de recognosserings-middelen eener te belegeren vesting achterwege gelaten worden, dewijl men ze buitendien in boeken, welke over den belegerings-oorlog handelen, grootendeels aantreft, gelijk mede al die middelen onaangeroerd blijven, welke tot verhindering of tot nadeel verstreken, en zelfs ook wel misleiding der vijandelijke recognosserders ten doel hebben, dewijl vele daarvan geene onmiddellijke betrekking hebben op het terrein, en eigenlijk veelmeer tot de krijgslisten behooren.

§ 21. Een generaal recognosseert ook zijne eigene troepen; hoedanig namelijk het leger opgesteld kan worden, en hoedanig de veld-wachten en vedetten uitgesteld zijn; waar, en hoe de batterijen opgereden worden; hoe de communicatien gemaakt, verschansingen aangelegd, en hoe in het algemeen zijne geveene bevelen uitgevoerd zijn geworden. Dikwijls echter blijft hem, den dag van het inrukken der troepen in 't leger, slechts den tijd overig tot het geven van bevelen, en moeten de daartoe behorende details, welker uitvoering meerdere uren vereischen, aan de vleugel-generaals, kwartiermeesters der armee, veld-ingenieurs, enz., worden overgelaten, daar gedurende dezen dag, en veelligt ook nog gedurende den volgenden, veel gewigtiger zaken den veldheer bezig houden; waaronder, voornamelijk, des vijands laatste bewe-

ging gade te slaan, en de daartegen te nemen nieuwe dispositien, aan te geven nieuwe marschen, en verder te betrekken legerplaatsen te bepalen, moettende er op alle voorkomende gevallen en plaatselijke gesteldheden gerekend worden. Deze gewone soort van dispositien zoude hier, als eene reeds lang bekende zaak, onaangeroerd blijven, bijaldien wij daarbij de herinnering niet te voegen hadden, dat jong-beginnende krijgslieden, hetzij als ordonnance-officieren, hetzij door daartoe gevraagde vergunning, niet moeten verzuimen, dergelijke recognosseringen van het leger mede te maken; want hier is voor hen de hooge school der castrametatie. Zij zien hier de verordeningen, welke de generaal, in eenige leger-gedeelten, in eenige kantonnementen, veldwachten en derzelver uitgestelde vedetten, enz., beveelt te doen daarstellen, en raken alzoo met het doel en de oorzaken van alle deze veranderingen, en van meerdere op de plaats getroffen dispositien, bekend.

Wanneer zij nu te gelijker tijd het vertrouwen van eenige der mede-rijdende oude officieren verworven hebben, zoo maken deze hen gereedelijk op derzelver bescheidene vragen, met de oorzaken en inzichten van al de overige bestaande verordeningen bekend, en hierin vooral moet de geest van het nieuwe oorlogs-stelsel bestudeerd worden, welke men anders in dikke, met doode letters aangevulde boeken, te vergeefs zoekt.

§ 22. Is deze legerplaats nu betrokken door een stand of observatie-leger, waarin men de bewegingen van den vijand, of andere eigene dispositien nog moet afwachten, of wel is het in 't geheel een posten-leger, waarin men des vijands aanval standvastig wil trotseren, en heeft men tijd en gelegenheid gehad, meerdere recognosseringen van voorschrevenen aard te doen; is men hierdoor, hetzij door eigene opneming der legerplaats, of wel, door dikwijls over en weer te rijden in dezelve, met het terrein genoegzaam bekend geworden, zoo rijdt men langs de buitenste vedetten om, zoo verre voortuit, als tot waar reeds eene vijandelijke recognossering op het leger kan gemaakt worden.

Van hier wordt nu het vijandelijke, bereids bekende leger, uit meerdere daartoe geschikte standpunten, gade geslagen; hoedanig hetzelve zich van hier aan onze oogen voordoet; hoe de bijna verborgen, maar aan de hooge terrein-deelen evenwel nog merkbare valleijen, volgens ligging, aard en gesteldheid, getoetst kunnen worden, wanneer zij ons bereids nog niet bekend waren. Door meerdere op deze wijze genomen proeven en onderzoekingen, bij andere dusdanige legers en bij verschillende terrein-soorten, zal men achtervolgens eene vaardigheid verkrijgen, om daarna des vijands leger zoo volkomen te kunnen recognosseren, als zulks anders onmogelijk ware.

§ 25. Volgens het getuigenis van deskundigen, bestond de grootste militaire bekwaamheid van *Frederik den II*, in de juiste beoordeeling van de vijandelijke stellingen, en de daarop gegronde kennis van het geschikte aanvallings-punt, en men beweerde, dat hij zich deze bekwaamheid, door de beschouwing zijner eigene legers, uit de verte, had eigen gemaakt. De schrijver, ten volle hiermede instemmende, voegt er nog bij, dat, dewijl hij gedurende drie veldtogten van den zeventienjarigen oorlog, den last had bekomen, alle koninklijke legerplaatsen en slagvelden op te nemen, hij door 't dikwijls beschouwen dezer hem bekende legerplaatsen, uit de verte en van allerzijds verkozene standpunten, het eerst op de gedachten gekomen is van de mogelijkheid eener theorie van het terrein.

§ 24. Hier zij nog eene waarneming van *Frederik den II* bijgevoegd, welke hij in de geschiedenis van zijnen tijd, kort voor zijne beschrijving van den Liegnitzer slag opstelde. Hij zegt namelijk: « Twee vijanden, die « elkander eenige jaren lang beoorloogen, verkrijgen eene « zoo volkomen kennis hunner wederzijdsche denk-, han- « del- en ondernemings-wijze, dat zij elkanders voorge- « nomen inzigten raden.»

De schrijver ten volle hiermede instemmende, maakt er de aanmerking bij, dat de bijzondere eigenschappen, welke iedere natie, ja, bijna ieder bijzonder legerhoofd, heeft, bij de dispositie der marschen, bij de betrekking der legerplaats, bij het bezetten der plaatsen, bij posteringen en meer, door voortdurende waarnemingen, immer meer en meer ontcijferd kunnen worden, wanneer de zaak der recognossering voortdurend, door een en hetzelfde, daarmede belast personeel, ondernomen wordt.

De tot het recognosseren bijzonder bestemde officieren, zullen met der tijd voorzeker alle vijandelijke regimenten, in de verte, leeren kennen. Aan de in de verte rennende en uitstekende kleuren der rijpaarden, aan derzelver gevolg, hunne wijze van rijden, enz., worden achtervolgens weldra eenige vijandelijke generaals herkend.

§ 25. Ofschoon zich ook niet zelden de gelegenheid aanbiedt, dat men eene door den vijand kortelings verlatene positie, waarin hij verscheidene dagen verbleef, en 't welk tot versterking en betere verdediging door hem volkomen is ingerigt geworden, op zijn gemak berijden kan, zoo moet zulks niet verzuimd worden. Want dewijl hier nog de sporen der legerlijnen van alle troepen-soorten, de plaatsen der batterijen en het aantal geschut, de plaatsen der uitgesteld geweest zijnde veldwachten, de gemaakte communicatie-wegen, de verschansingen, ja, zelfs de eenigzins vlakke positie-liniën en veel meer dergelijke inrigtingen, in 't geheel duidelijk te zien zijn, zoo kan daaruit des vijands leger-kunst geheel geleerd worden, waardoor in het vervolg, bij de recognossering van deszelfs legers, uit verre standpunten, ons deze verkregene kennis zeer te stade komt.

§ 26. Overigens is voor jonge krijgslieden het algemeen aangenomen gebruik nog te vermelden, dat, bij het recognosseren in volkomen verkleeding en zonder eenige militaire bedekking, bij het betrappen, de regten eens krijgsgeschiedenis verloren gaan, en men zich aan het gevaar bloot stelt, van als een gewonen spion behandeld te worden, en dat deswegens een zoodanige last aan eenen officier ook niet gevoegelijk kan worden aanbevolen. In zekere omstandigheden kan hier nogtans geen gevaar in zijn gelegen, en wij voeren hier, onder zeer vele voorvallen van dezen aard, slechts het navolgende aan: Gedurende de insluiting der Saxische troepen in het leger bij Pirnau, van den 10den September tot 17 October 1756, werd bekend, dat de generaal *Winterfeld* meermaals naar het Saxische hoofd-kwartier *Struppen*, waar de koning van Polen zich bevond, gezonden werd, waartoe zich deze generaal telken reize van eenen anderen weg bediende; zijn rijknecht was daarbij een officier, wiens figuur oud en onaanzienlijk genoeg was, en den man niet liet vermoeden, die in de liverie stak.

Zoodra de generaal met zijnen rijknecht en trompetter tegen den hoogen *Gotleuber* vallei-rand op was gereden, en bij gevolg in de verschansde positie der Saxen was, bleven beide laatsten, van 't paard gestegen, achter, en gedurende dat de generaal ruim een vierde mijl verder naar *Strupper*, tot den koning van Polen reed, gingen beiden, rijknecht en trompetter, links en regts, langs

de verschansing rond, hunne paarden bij den teugel leidende, zoo 't scheen zonder op iets de aandacht te hebben, en zonder dat de Saxen op de gedachten kwamen, dat ook deze de oogen gebonden moesten hebben.

Dewijl wegens de tusschen steile rotsen doorstroomende *Elbe*-stroom, het leger van de oostzijde volstrekt niet te naderen was, zoo werden slechts de toegangen van den westkant naar het leger versterkt, en derzelver verschansing en bezetting met kanons en troepen bezet, en van deze aangelegenheid en omstandigheden behield de officier ook telken reize, bij zijn meer dan uren lang heen en weder rijden, zoo veel in zijn geheugen, dat hij daarvan in zijn kwartier een vrij zeker plan ontwerpen kon. En zoo zijn achtervolgens in vier ritten de heerwegen, welke op de strekking van eene halve mijl van het legerfront, tusschen *Pirnau* en *Neudorfel*, tegen de hooge en steile vallei-wand der *Gotleuber*-rivier opleiden, zoo naauwkeurig gerecognosseerd en geteekend geworden, als deze op het bekende *Sleuensche* plan van vier bladen ge-graveerd zijn. Alle vier de wegen werden veel te eng en te sterk verschansd en bezet gevonden, zoo dat deswegens, des te meer van den aanval afgezien, en daarentegen tot de uithongering des legers besloten werd. De hier als rijknecht verkleede officier, liep daarbij, zelfs in geen geval, gevaar van verraden te worden.

Tegen het aanwenden van dergelijke middelen van des vijands zijde, zullen alle buiten-vedetten eens posten-legers, en al de aan de uiterste barriëren eener belegerde vesting gestelde posten, eens voor altijd daarin onderrigt worden, dat zij geen vijandelijken trompetter of tamboer laten voorkomen, en de officier der veldwacht den trompetter en zijn gevolg, in het naaste gehucht of huis terug leiden, zelfs daar nog bewaken, den brief in ontvangst nemen en naar het hoofd-kwartier laten brengen, tot dat van daar iemand komt, die het antwoord of de expeditie brengt. Want het gewone oogblindens en naar het hoofd-kwartier heen en weder geleiden, schijnt niet voorzigtig genoeg behandeld te worden. Ook kunnen de, in dergelijke gevallen gebruikelijke ververschingen, aan den trompetter en zijn gevolg zelfs achterwege worden gelaten.

(Ingezonden.)

VLUGTIGE GEDACHTEN

OMTRENT DE WIJZE VAN BEWAPENING DER
VESTINGEN.

- C'est l'artillerie qui soumet les places, c'est elle
  - qui les peut défendre. La défensive a cet avan-
  - tage, qu'on la peut préparer à loisir et avec
  - économie. Il n'en est pas de même de l'offen-
  - sive. Il faut, à l'instant qu'un siège est réso-
  - lu, amener devant la place l'immensité des ob-
  - jets qui composent un équipage de siège, au
  - risque de voir enlever les convois par l'ennemi.
  - Les plus puissantes raisons doivent donc porter
  - à convenablement armer les places, ...
- De Belair* (1), élémens de fortification p. 503.

Bij al het goede, loffelijke, zelfs het verhevene dezer dagen, in vergelijking van vroegere jaren, verrigt, kan

(1) *A. P. Julienne de Belair*, (vóór 1792 in de Nederlanden als kapitein der artillerie gediend hebbende) wierp eenen helderen blik in de ingenieur- en artillerie-wetenschappen; zoo zegt hij ook op eene andere plaats met *Darçon*: « Le premier rempart de la nation

een aandachtige en onbevooroordeelde opmerker het toch niet ontkennen, dat nog somtijds onomstootelijke beginselen miskend worden, en de vordering der krijgskunst niet steeds met al den verschuldigten eerbied gehandhaafd wordt. Van tijd tot tijd verhief zich reeds eene zwakke stem tegen de eenzijdige toepassing van verouderde, en niet meer aan de hedendaagsche meer verhevene taktiek en volmaakter wapenleer geëvenredigde Fransche bevestigings-manieren; dan, ook de vesting-artillerie zal niet willen beweren, dat eenige wijzigingen en verbeteringen in het materiëel en de wijze van bewapening zelve niet wenschelijk zouden zijn; trouwens, naar onze begrippen, zijn wij geneigd te gelooven, dat er, voornamelijk de mobiliteit en uitwerking betreffende, nog zeer vele hoogst belangrijke proeven te doen zijn, en dat men daarin op verre na niet die hoogte bereikt heeft, als waarop de veld-artillerie met zoo veel regt mag bogen. In een land, waar het defensieve niet minder dan het offensieve, misschien nog meer, in ernstige overweging dient genomen te worden, zal men moeten toestemmen, dat alle gedachten tot verbetering en krachtvermeerdering niet schier bij uitsluiting op de dienst te velde moeten gericht zijn. Dat dus, bij eene naderende kalmte, en door de ondervinding toegelicht, mannen van algemeen erkende verdiensten, de eerbied en trots aller wapenen, ook de *vesting-vuurmonden*, het leven, ja de ziel, der doode bolwerken niet mogen uit het oog verliezen!

De lezer verwachtte niet van ons, dat wij hier over eene zaak, onze kennis te boven gaande, zullen uitweiden; slechts wagen wij het eenige weinige punten aan te stippen, betreffende de emplacementen van vuurmonden bij de bewapening van vestingen of sterkten, en deze der rijpere ondervinding ter overweging aan te bieden; mitsgaders een woord, hoe men, misschien, de deterioratie van het kostbare affuitage, bij langdurige bewapeningen, zoude kunnen verminderen of vertragen. Alzoo kortelijk, de navolgende algemeene punten:

1. Het is wel niet te ontkennen, dat de aard van het

« réside dans le génie belliqueux de l'armée, et que l'art des
« forteresses doit être considéré comme l'un des moyens les plus
« favorables pour en développer l'énergie: C'est alors, que ces
« grands points de sûreté jouiront du privilège précieux de ga-
« rantir l'état contre les hasards de la fortune. Les places
« fortes feront plus encore, lorsqu'on les verra armées en guerre
« en posture convenable et appuyées par des positions d'observa-
« tions choisies. Elles préviendront des projets offensifs de l'en-
« nemi; c'est-à-dire que par le fait elles vaincront sans coup
« férir.» C'est là le grand art de la défensive générale et
« particulière; c'est à ce but, aussi noble qu'utile, que doi-
« vent tendre les recherches et les travaux de ceux, qui s'oc-
« cupent de l'art des fortifications.»

omliggende terrein, de ligging eener vesting zelve en de wijzen, volgens welke zij kan aangevallen worden, eenen grooten invloed op het getal, kaliber en plaatsing der onderscheidene vuurmonden uitoefenen, gelijk mede op de soort van batterijen, en dat men naar den aard der attaque zijne vuurmonden verplaatst; maar niet minder is het eene waarheid, dat de fronten van aanval (welke elke vesting meerendeels slechts 2 à 3 heeft) *vaste* of *bepaalde bewapenings-punten* bezitten, dat is: waar al dadelijk, bij eene bewapening, de barbet- en embrasuur-batterijen, de beddingen, enz., moeten in gereedheid gebracht worden, ten einde aldaar, bij eenen aanvang der belegering, niet met groote inspanning, overhaasting en onder het vijandelijke vuur, en alzoo te laat, of slechts eene onsterken bouw daar te stellen; trouwens, de ervarenste ingenieurs en artilleristen verlangen, *dat tijdens den aanvang eener verdediging, het meerendeel der materiële werkzaamheden reeds verrigt zij; opdat slechts artillerie en infanterie behoeven aan te rukken, om oogenblikkelijk elk bedreigd punt met nadruk te kunnen verdedigen.*

2. Dat, aangezien *het flankement de voornaamste kracht der vestingen uitmaakt, en het zekerste middel is, om verrassingen en escalades te beletten*, de hierboven bedoelde *vaste bewapenings-punten*, in de eerste plaats, *de voornaamste flankerende gedeelten* zijn; waarom reeds in de eerste dagen eener bewapening de embrasuren en beddingen in de *kapitale flanken*, en vooral op de *fronten van attaque*, moeten worden daargesteld, ten minste *drie* voor elke flank; dat ook *het gedeelte van de bastions-facen, de ravelijns-gracht bestrijkende*, van 2 à 3 embrasuren moet voorzien worden; eindelijk, ook *het gedeelte der ravelijns-face, het glacis tegen over de bastions-facen bestrijkende*. Dit zijn bepaalde of blijvende flank-defensien, en wil men uitstellen de beddingen en embrasuren hier eerst tijdens eenen aanval, of wel onder het vijandelijke vuur te verordenen, zoo handelt men strijdig met het beginsel, *om steeds bij de verdediging, eenen aanval te kunnen voorgeaan*. Het is hier als in de veld-taktiek: die aldaar zijne tegenpartij eenen wel bestuurden marsch afwint, en het eerst een wel aangebragt geschutvuur opent, heeft reeds half gewonnen spel. Men heeft te dien opzichte aan *Montalembert*, gelijk in zoo menig ander opzigt, onregt doen wervaren, daar hij geenszins bedoelde, om in zijne traces zoo vele vuurmonden te gebruiken, als hij voor één zelfde stuk voorbereide, wel gedekte en voordeelige stellingen aanwees; zijnde het grootendeels zijn doel, om den belegeraar uit zoodanige wel gekozene stellingen het af te winnen, en diens pogingen door eene overmagt

van wel gerigte vuren te verjijden (1). Het is daarom ook niet noodig, om voor elke der hier bedoelde embrasuren, bestendig eenen vuurmond gereed te hebben, als kunnende het meerendeel zoo lang op de breede *pans coupés* achter de saillanten en facen der bolwerken gebruikt worden, als aldaar op de kapitalen een werkzaam geschutvuur gevorderd wordt; alleen des nachts moeten de flankerende gedeelten steeds behoorlijk met ligte of snel te bedienen kalibers gewapend blijven, en de te flankeren gedeelten behoorlijk geëclairéerd worden.

3. Dat men, menigwerf, van oude bemuurde regte wallen of ringmuren niet oordeelkundig gebruik schijnt te maken, door de enkele half cirkelronde uitstekende torens of redans, schier bij uitsluiting voor *front-verdediging* te gebruiken, en daarin groote kalibers te stellen, waartoe de tusschen deze gelegene regte wallen even goed dienstig zijn, terwijl deze uitspringende torens of redans, oorspronkelijk tot flankement daargesteld zijn en ook met eene behoorlijke opwerking der borstweer, van af het kordon beginnende, meerendeels, daarvoor in te rigten zijn, en alsdan, ook dezer dagen, een allernuttigst en belangrijk middel tot bevordering van flankement, door middel van geschut- en geweervuur, langs den voet der ringmuren aanbieden; zoodat men in deze uitspringende werkjes, veeleer, wederzijds embrasuren met beddingen diende daar te stellen, om een gedekt flankvuur langs den voet der regte walmuren te hebben, en waartoe een ligt geschut, bij voorbeeld de 6 Aër, wegens de snellere bediening bij verrassing of escalade, het geschiktste is. Indien de half ronde toren of redan eene voldoende ruimte heeft, zoo kan men, behalve de 2 gezonkene of gedekte

(1) *Montalembert* behoorde, wel is waar, niet tot het Fransche ingenieur-korps, maar door onvermoeide inspanningen en zeldzaam aangeboren genie, had hij daarom dit wapen niet minder grondig beoefend, en was, daarenboven, wat vele ingenieurs der oude school of van zijnen tijd niet waren, namelijk: een zeer ervaren in de artillerie-wetenschap en algemeene krijgskun-
 diek. Het genie-vuur, door *Montalembert* in de vestingbouw ontstoken, en alleen nog door de bekrompenheid miskend, blijft allerzijds domineren en wint dagelijks meer en meer veld, zelfs in Frankrijk, waar de school der eeuwige en eenvormige bastions reeds sedert jaren door de helderziendste ingenieurs werd vaarwel gezegd. De enkele grondstelling van dezen grooten vestingbouwmeester, om in het midden der steden allen eenzijdigen bouw te vermijden, maar deze voor de verdediging doode lichamen, tevens in het hart der werken zelve, op de fronten van aanval, ten nutte te maken en defensief in te rigten, bij wijze van hechte permanente en bomvrije verschanzingen, donjons, kazernen, bevat, op zichzelf en behoorlijk toegepast, reeds meer verhevens en schoons in zich, dan alle de kleine wijzigingen en verbeteringen reeds in 1742 door *Cormontaigne* aan het *Faubansche tracé* toegevoegd.

stukken voor de embrasuren, tegenover het midden der ronding, nog bovendien eene barbette maken, om daarop eenen lichten vuurmond in alle rigtingen te gebruiken, dewelke, bij een overmagtig geconcentreerd vijandelijk vuur, van daar terug getrokken wordt en telkens geladen daarop ten strijde terug keert.

De meeste verrassingen en escalades, soms bij ongemeen sterke vestingen, zijn schier geheel aan verzuim van wel bewaakte flank-vuren toe te schrijven, en, zonder deze, waarborgen zelfs moerassen, inundatiën en breede natte grachten niet tegen stoute vijandelijke ondernemingen en overrompelingen. Een klein vijandelijk detachement kan, menigwerf, op een punt, den wal-muur, met platboomde vaartuigen of over het ijs, des nachts genaderd zijnde, denzelfden beklimmen, eene wacht of post bij eene poort of poterne overrompelen, en een tot den storm gereed staand korps den toegang voorbe-reiden.

4. De flauwe afronding of afsnijding (*en pan coupé*) der saillanten van bolwerken en ravelijnen, om daardoor een front voor 3 à 5 vuurmonden op iedere kapitale te hebben, is onbetwistbaar van groote waarde, vooral op de fronten van attaque. *Maar deze batterijen dienden hier meestal door de volle borstweer-hoogte gedekt te zijn, en dus reeds bij tijds met hecht bekleede embrasuren voorzien te worden, ten einde men niet weldra genoodzaakt zij, om onder het vijandelijke vuur de gewone barbetten weg te graven en daarmede de borstweer te verhoogen, waardoor men, bovendien, niettegenstaande den moeilijken en gevaarvollen arbeid, nog slechts een los en gebrekkig werk maakt.*

Men vermenigvuldigt dezer dagen misschien te veel de barbet-stellingen, en wij achten eene half gedekte of barbet-verdediging nadeelig, tenzij men niet zeer smalle toegangen met dezelve te verdedigen hebbe, of wel, zoodanige doorsnedene en moerassige bodems voor zich heeft, welke tot de gewone approches en het opwerpen van overmagtige vijandelijke batterijen geheel ongeschikt zijn; of ook, wanneer men, even als in de veld-verschansing, nevens elke barbet-batterij eenige embrasuur-stellingen gereed heeft, om, bij een te hevig vereenigd vijandelijk vuur naar deze barbetten gerigt, met de stukken de bank te verlaten en achter de embrasuren te brengen, waar men beter gedekt in dezelfde rigting een onafgebroken vuur kan onderhouden, tot tijd en wijle zich wederom een gunstig oogenblik aanbiedt, bij voorbeeld bij een wijken des vijands, om wederom van de barbet te vuren (1).

(1) *De Belair* zegt in zijn meergenoemd werk, bladz. 509: « Les barbottes sont des ouvrages dont il convient d'abandonner le passage: leur position ordinaire est non seulement contraire à une bonne défense, mais elle est vraiment pernicieuse,

5. De kavaliërs of schietkatten, de donjons en verdere meest geconcentreerde of dominerende werken eener vesting, moeten ook met de zwaarste of verst reikende vuurmonden gewapend worden, terwijl de ravelijnen, de enveloppes, en vooral de uitspringende wapenplaatsen des bedekten wegs een ligt vervoerbaar en snel te bedienen geschut vorderen. Welligt vraagt de lezer hier: waartoe eene zaak te herinneren, zoo zeer met het gezonde oordeel instemmende? maar, een aandachtige waarnemer zal, voorzeker, de herhaling van bekende zaken niet altijd als overbodig beschouwen.

6. Neemt men aan, dat de verspreidings-kegel der blikkendoos-kogels, ongeveer $\frac{1}{10}$ des afstands bedraagt, zoo dienen de afstanden, waarop men met de vuurmonden over de vesting-grachten flankement beoogt, daarnaar geëvenredigd te zijn, opdat niet onze eigene troepen of front-verdedigers achter de geflankeerd wordende facen, in dezen verspreidings-kegel vallende, getroffen zouden worden.

In den bedekten weg, worden somtijds batterijen vercicht, om de grachten vóór de facen eener voorliggende lunette te flankeren, als welke grachten niet genoegzaam uit den kapitalen wal gezien of bereikt kunnen worden, en ook hierbij dient het aangehaalde voornamelijk in overweging te worden genomen.

7. Alle emplacementen welke eene *attaque de revers* kunnen nemen, dient men met de meeste zorg en onverwijd naar behooren te wapenen, en de batterijen aldaar den meest mogelijken hechten en duurzamen bouw te geven. Bij de saillantten der *collaterale ravelijnen*, welke de werkzaamste vuren op de aanvals-werken beloven, voornamelijk op de 2de en 3de parallel, zal men bomvrije en schier onuitdoofbare (1) geblindeerde batterijen aanbrengen; kunnende deze batterijen aldaar niet eerder door regtstreeksche vijandelijke vuren bestreden worden, dan wanneer de belegeraar reeds de 3de parallel ontgraven heeft, en als wanneer deze vijandelijke batterijen zelve

« puisqu'on est obligé d'en éteindre les feux dans les temps que l'assiégeant met en activité ceux de ses batteries, et cela pour se servir des terres de ces barbottes, à l'effet de se traverser, et afin de placer plus à couvert les bouches à feu dont elles sont armées, etc. etc. Les gens de l'art doivent sentir, pour peu qu'ils réfléchissent, combien il est peu militaire de ne pas contrarier de tout son pouvoir les premiers efforts d'un adversaire, de lui laisser le temps de bien assurer ses coups, tandis qu'on s'occupe à déblayer les barbottes et qu'on se met dans le cas de ne point, pour ainsi dire, donner de signes d'existence »

(1) Dit doel zal men zeldzaam missen, door dezelve, voor minimum, in hechte bouw en boven-bedekking, aan die bij *Cornouaille, Carnot* en *Chasseloup* voorgeschreven, te doen evenaren.

uit den hoofdwal in de flank beschoten zullen worden.

8. De plaatsen voor de steen- en kogelmortieren zijn, onzes inziens, dikwerf strijdig met de beproefde werking of verspreidings-kegel dezer vuurmonden gekozen, en zouden, aldaar gebruikt wordende, onze eigene troepen in de ravelijnen of reduits verpletteren. Deze vuurmonden uit den kapitalen wal tegen den saillant des bedekten wegs vóór het ravelijn willende gebruiken, zal men, den verspreidings-kegel in aanmerking nemende, al spoedig ontwaren, dat de voordeeligste plaats tot deszelfs gebruik ongeveer schijnt te zijn, achter de bastions-facen op het $\frac{1}{3}$ derzelver lengte van af de saillant, namelijk ongeveer op het verlengde van het midden der glacis, voor de ravelijns-facen. Eene meer geconcentreerde stelling dezes vuurmonds, namelijk bij de schouderhoeken of achter de courtines, kan alleen in aanmerking komen, wanneer het ravelijn reeds door den belegeraar bekroond wordt.

9. Reeds vroeger hebben wij een, reeds in 1822 opgesteld, ontwerp voorgedragen (2), hoofdzakelijk voor oude en karig met gekazematteerde defensie voorziene vestingen, bestaande daarin, om achter elke bastions en ravelijns-face *op de voornaamste fronten van attaque*, eene permanente bomvrij gemetselde batterij voor 2 stukken te bouwen. De *diepte* der batterij was 5 ellen; de breedte voor elke overwelling 4 ellen; de *hoogte* aan de *voorzijde* onder het gewelf gemeten 2,25, en aan de *achterzijde* 2,75 el. De *culées* dik 2 ellen en het *midden-regtstand* 1,30 el. De vóór- of sluitmuur 1 á 1,50 el dik. Het gewelf uit 5 rollagen, of 1,10 el dik, van boven met zink bekleed en aan de afgeronde voorzijde met lood. Deze gewelven met 1,20 á 1.50 el gronds gedekt zijnde, mag men dezelve, in vergelijking van vele gebouwde minder zware gewelven (dat is, van slechts 4 rollagen) *geheel bomvrij noemen*, terwijl de regtstanden, de sluitmuur en het naar den belegeraar hellende gewelf door de geheele dikte der vóór liggende borstweeer en door de op de batterij aan gebragten grond gedekt zijn. De helling der gewelven, is alzoo nagenoeg dezelfde als die der plongée van de borstweeer en daarmede evenwijdig. De gewelven zijn naar de achterzijde, of stadwaarts geheel open. De regtstanden hebben aan de achterzijde eene hoogte boven de fondering of walgang van 1,50 el. en aan de voorzijde tegen den sluitmuur bij de borstweeer 1 el. Men veronderstelt daarbij eene borstweeer naar de regels, namelijk van 5,73 á 6 ellen dikte, hebbende deszelfs kruin 2,50 el boven den walgang verheven; en waar dit niet bestaat de batterij te doen zinken. In de midden-regtstand zijn 2 gewelfde denroepingen van 0,75 á 1 el breedte en ongeveer 1,60 el hoogte. In de massiven der culées aan de binnenzijde,

(2) Zie *Militaire Spectator* I. D. n°. 36, bladz. 286.

worden nissen uitgespaard, om het laadgereedschap, den lantern, koelemmer, enz. op te leggen.

Denkende en hoogst verdienstelijke officieren hebben aan dit ontwerp niet alleen het zegel hunner goedkeuring gehecht, maar hetzelfde wel met den naam eener gewichtige verbetering en als eene nieuwe eigene vinding willen bestempelen. Hierbij dient echter worden opgemerkt, dat het (1) ten allen tijde moeilijker is geweest een goed denkbeeld te zien adopteren, dan hetzelfde voor te dragen en te regt zegt *Déville*: » Qu'une découverte, pour être admirée, doit être déjà vieille, et avoir une barbe vénérable. »

Op ons onderwerp terugkomende, willen wij hier nog slechts aanmerken, dat hetzelfde, behalve het vervangen der kostbare, minder hechte en minder duurzame geblindeerde batterijen, tevens kan dienen, om bij langdurige bewapeningen het meerendeel der vuurmonden, op

(1) Onze *Memorie* over eene nieuwe *bevestigings-manier*, in 1830, te 's Hage bij *A. Kloots* gedrukt, was reeds in Januarij 1822, met de daartoe behoorende platen geschreven en geteekend. In 1823 verzocht ik, te U . . . ., mijnen geachten vriend en wapenbroeder den kap. E . . . . ., deze ontwerpen vertoonende, mij zijne gedachten, waarop ik te regt hoogen prijs stelde, wel te willen mededeelen. Ook in het begin van 1824 vertoonde ik dezelve aan onzen verdienstelijken kapn. B . . . . .; zelfs verzocht de toenmalige directeur der fortificatiën eene calque der teekeningen, en gaven mij allen ondubbeltzinnig en belangstellend te kennen, dat hun oog goede, nuttige en nieuwe denkbeelden aanschouwd had; anderen merkten daarbij voornamelijk op, dat er te groote afwijkingen met de oude Fransche school van *Cormontaigne*, *Sévert*, C. S. bestonden. In 1829 kwam mij het werk des Franschen ingenieur-kapiteins *de Choumara*, *Mémoires sur la fortification*, in handen, en meende ik, aanvankelijk, eene vertaling van mijn manuscript te zien, zoo groot was de overeenkomst van het meerendeel der uitgewerkte denkbeelden, waarvan zich, trouwens, elk aandachtig opmerker der platen en grondstellingen zal overtuigen; maar, wat mijne gevoeligheid, oprigtelijk dit wetenschappelijk onderwerp, opwekte en nog somtijds verlevendigt, was de groote en vereerende goedkeuring, welke het Fransche comité van fortificatiën daarover uitbragt, en die hetzelfde geene bloote bespiegelingen, maar belangrijke verbeteringen in den vestingbouw noemde, gelijk dienaangaande in Frankrijk en ook in Duitschland het gevoelen nog dagelijks meer en meer veld wint. Wij hebben daarom onze manuscript-memorie, in 1830, te 's Hage doen drukken, met vermelding, in de voorrede, der hoofd-beweegredenen, en zullen, wanneer de denkbeelden van *Choumara* als verbetering, of uitvinding in de geschiedenis van het genie-korps, voortaan, eene vermelding verdienen, op de eerste vinding der hoofd-denkbelden reclameren en de billijkheid met de noodige bescheiden en toelichtingen staven. Een weinig eigenliefde betaamt toch ieder mensch, en een Fransch wijsgeer merkt dan ook niet ten onrechte aan: » Que l'impression des vanités de l'homme est tout-à-fait relative, et les premières sont les plus saisissantes. »

de fronten van attaque, waarvan thans het affuitage welligt door verwering en inwating lijdt, op te nemen en daartegen te behoeden (1) en tevens om het overige $\frac{2}{3}$ gedeelte der facen naar de schouderhoeken, tegen den geesel der ricochetten te beveiligen en dus ook als traverse te dienen (2).

Het is waar, dat eene zoodanige gewelfde permanente batterij voor 2 stukken, naar de gewone prijzen van het metselwerk, ongeveer *f* 2000 zoude kosten; maar, neemt men in aanmerking, dat een metalen 6 $\frac{1}{2}$ π er omtrent *f* 2000; een 12 π er ruim *f* 3000, terwijl een 24 π er reeds bijna *f* 6000 kost, en dat bij eene *ongedekte boven defensie*, zooals de ondervinding het aantoonde, het meerendeel dezer vuurmonden spoedig door de ricochetten getroffen en buiten werking gesteld wordt, dan zal men toch niet willen ontkennen, dat voortaan een gematigd gebruik, naar mate 's jaarlijks de middelen zulks toelaten (3), van duurzame, hecht en bomvrij gebouwde defensieve kazematten wenschelijk is. Te regt merkt de generaal *v. Hoijer* dan ook, bladz. 254, aan: « Der Aufwand des Baus wird allerdings durch Anlegung der defensiv-kasematten unter den Facen der Bollwerke vergrößert. Allein sobald man überhaupt von dem Grundsätze ausgeht: dass keine Kosten zu scheuen sind, sobald der Vortheil des Staats, wie hier durch dass so sehr erhöhte Widerstandsvermögen der Festung, wesentlich und erwiesen betördert wird, kommt auch die Vermehrung des Aufwandes in kleinen betracht. . . . Man sollte bei dem unbezweifelt erwiesenen Vortheilen dieser defensiv-kasematten sich nicht begnügen, blos neu zu erbauende Festungen damit zu versehen, sondern sie selbst bei alten, schon bestehenden Bollwerken anbringen. »

(1) Behalve de 2 in batterij staande stukken, kunnen onder de beide gewelven der batterij nog wel 6 à 8 vuurmonden dicht nevens elkander opgesteld en bewaard worden.

(2) Uit herhaalde proeven hier te lande in de jaren 1819, 1820 en 1821 genomen, is het gebleken: « Dat de kans van treffen op den walgang des ravelijns (lang 95 ellen en op deze lengte der face met 6 traversen, en tusschen elke 2 traversen 2 oude affuiten geplaatst) uit de ricochet-batterij der 1ste parallel gelijk is aan het $\frac{1}{2}$ tot $\frac{1}{4}$, en uit die der 2de parallel, gelijk aan de helft der afgeschotene projectielen. » Deze herinnering verdiende overwogen te worden, bij hen, die onverzettelijk hunne toevlugt tot de oude Fransche school nemen, namelijk tot de bevestigings-methoden naar *Fauban* en *Cormontaigne*, als zijnde deze laatste het allermeeeste daaraan blootgesteld, en berustende alleen op eene zwakke en overal flankbiedende boven-defensie.

(3) Men denke, in vergelijking, eens na, wat niet reeds onze palissaderingen en blinderingen, dikwerf nog slechts van een problematiek nut, kosten.

10. Indien dan ook, in deze oogenblikken, de midde- len niet mogten toelaten, om iets, in bovengemelden geest, tot vermeerdering van kracht en dekking onzer oude vestingen uit te voeren, zoo zoude het welligt, vooreerst, nuttig kunnen zijn, om op elk front van at- tique, waar toch het meerendeel der vuurmonden ver- eenigd staat, midden in het terreplein der bastions, een afdak met horden- of leemklei-wanden en stroodak op te stellen, of wel een ligt tent-geraamte met een waterdicht zeildoek overspannen en daaronder de vuurmonden te vereenigen, van waar zij toch spoedig op de reeds voor- bereide beddingen gebragt kunnen worden.

M . . . . .

EENIGE BEMERKINGEN,
OP HET HANGENDE VRAAGSTUK BETREFFENDE DE
VOORDEELEN VAN ARTILLERIE-MATERIEEL,
GEHEEL VAN IJZER VERVAARDIGD.

In den tweeden jaargang van dit Tijdschrift, bladzijde 210, hadden wij, nit het te Parijs uitkomend, *Journal de l'armée* overgenomen een belangrijk verslag over de, te Fourcham- bault, onder de directie van den Franschen kapitein der artillerie *Thiery*, zamengestelde *ijzeren affuiten*, zoowel voor de veld- als vestingdienst. Wij hadden dat artikel niet ver- taald, om het des te getrouwer aan het oordeel onzer lezefen over te geven. Het daarin behandelde onderwerp was hoogst gewigtig, en dreigde, naar de wijze waarop het voorgesteld werd, het materiëel der artillerie met eene geheele omwen- teling. De toon, die in het opstel heerschte, kwam ons ech- ter te echt fransch voor, om, op die uitspraak afgaande, ons in beoordeelingen, dat onderwerp betreffende, in te laten. Ook uit dien hoofde lieten wij op het oorspronkelijk stuk geene aanmerkingen volgen.

Later is ons in handen gekomen, het werk van den fran- schen kapitein der artillerie « *A. Thiery*, dezelve, over wien wij hierboven spraken, getiteld *Application du fer aux constructions de l'artillerie, contenant la description des affûts de cam- pagne, de place et de côte, et des bouches à feu en fer de dif- férens systèmes, exécutés dans les usines de Fourcham- bault.* » Bij het openslaan van dit boek, viel ons op den titel het allereerst in het oog, de aanduiding: « PAR ORDRE DE M. LE MARÉCHAL DUC DE DALMATIE, MINISTRE DE LA GUERRE. » Deze aanduiding die, in elk ander geval, eene aanbeveling zoude zijn, wekte daarom ons wantrouwen op, aangezien het ons bekend was, dat genoemde maarschalk eigenaar van uitgestrekte ijzermijnen en ijzergieterijen is. Daadzaken, on- noodig om hier te vermelden, regtigden ons, om niet dan met alle mogelijke omzigtigheid ons oordeel te laten gaan over het- geen de kapitein *Thiery*, ons als *ontegensprekelijk voordeelig en nuttig* stond voor te houden. Het artikel over dit onder-

werp, in het fransche dagblad *Le Temps*, van den 26sten Maart ll., en de hoogstgunstige beoordeeling van het hier- boven aangehaalde werk in den *National* van den 23sten October jl., opgenomen, hadden ons oordeel nog geenszins op eene alles voldoende wijze toegelicht. Slechts in een opzigt, was het groote voordeel van een artillerie-materiëel geheel uit ijzer vervaardigd, voor ons overtuigend bewezen, namelijk, wanneer men het voorgestelde van den kapitein *Thiery*, uit een finantieel oogpunt beschouwde. Ook met hetgeen hij zegt over het vervoer en de duurzaamheid in het werkdadige gebruik, zouden wij ons hebben kunnen vereenigen; doch op een voornaam en hoogstgewigtig aan- gevoerd punt, leed — naar ons gevoelen — het daarmede gepaard gaande en betoogde voordeel schipbreuk. Namelijk, het mindere gevaar, waaraan de bediening-manschappen blootgesteld zouden zijn, wanneer een vijandelijke kanons- kogel het ijzermateriëel kwam treffen. De schrijver en ook de beoordeelaars grondden het aangevoerde op genomene proeven, waarbij het zoude gebleken zijn, dat de rond- vliegende stukken ijzer, door eenen vijandelijken kogel van het ijzermateriëel afgeslagen, niets beteekenden, bij het gevaar der, in gelijke omstandigheden, afgescheurde splinters van het houten materiëel. *Quod erat demonstrandum.* De redeneringen a priori, en de opgegevene resultaten der gezegde proefnemingen over dit — in onze oogen — zoo voor- naam punt, waren juist de zwakste gedeelten van het ge- heele vertoog, dat, naar allen schijn, onder den invloed van den minister *Soult* geschreven is. (Hetzij hier in het voorbij- gaan gezegd, dat de genoemde schrijver tevens adjudant van den luitenant-generaal *Tirlet* is). Wij zouden evenwel niet in gebreke zijn gebleven, om over het opgeworpen vraagstuk, op het verlangen van eenige onzer geachtste me- dewerkers en begunstigers, alle de bij ons ingekomene be- scheiden aan het oordeel onzer lezefen over te geven, dewijl het gewigt van het onderhavige onderwerp eene zoodanige mededeeling, overeenkomstig onze verplichtingen jegens ons militair publiek, dringend vorderde; maar dan deed zich ook de vraag op, of wij, in dat geval, niet willigt een al te eenzijdig en in te voordeelig daglicht geplaatst ver- slag hadden geleverd? Ons wachten naar nadere uitkomsten was daarenboven gemotiveerd, aangezien het ons, uit boven- bedoelde bescheiden, bleek, dat er eene commissie benoemd was, die het voorgestelde ijzeren materiëel, onder de leiding van den Franschen luitenant-generaal *Neigre*, te La Fère, zoude beproeven. Intusschen had de man, wiens eigenbe- lang, welligt meer dan het betoogde voordeel, voor de invoer- ring van een artillerie-materiëel, geheel van ijzer vervaardigd, pleitte, het bestuur over de zaken van oorlog in Frankrijk nedergelegd, en dit was in ons oog een waarborg te meer voor een onpartijdig oordeel bij de te nemen proeven te La Fère. Met ongeduld hadden wij het verslag omtrent deze proefnemingen te gemoet gezien, en met genoeg za- gen wij aan ons verlangen, in het nummer van December 1834, van het fransche militaire tijdschrift *le Spectateur*

Militaire, voldaan. Ook dit verslag zullen wij, in zijn geheel en onvertaald, overnemen. Onze vermoedens worden daarin ten volle bevestigd, terwijl de uitkomsten op eene alles overtuigende wijze doen zien, dat, hoevele voordeelen het ijzermaterieel ook, in een finantiëel opzicht, in zich vereenigt, hetzelve de bedienings-manschappen echter aan een te groot gevaar blootstelt, waardoor het een verschrikkelijk wapen te meer in de hand van den vijand zoude leveren.

ÉPREUVES DES AFFÛTS EN FER.

Une commission d'officiers d'artillerie, présidée par M. le lieutenant-général Neigre, vient de terminer, à La Fère, les épreuves des affûts en fer, destinés au service des places et des côtes. Ces épreuves ont conduit à des résultats du plus haut intérêt pour la composition du matériel de l'armée, et même pour l'industrie du fer. Il était devenu utile d'approfondir en France une question, ancienne à la vérité, et plus d'une fois débattue, mais avec des moyens insuffisans, et de nous enrichir de faits incontestables et susceptibles de faire loi, et de vaincre l'opiniâtreté des plus hardis inventeurs. Le programme préparé à cet effet eût donné des solutions importantes, s'il eût pu être mis complètement à exécution.

Trois affûts ont été, comme nous l'avons dit, soumis à ces épreuves. Nous devons seulement faire remarquer que sous le rapport de l'emploi du fer, ils présentaient trois combinaisons différentes. L'un était en fer forgé, l'autre en fer coulé (fonte), avec des entre-toises en bois; le troisième réunissait des pièces de fer forgé et de fonte. Les châssis étaient composés de la même manière que leurs affûts. Cet ensemble offrait l'avantage de juger le fer sous des formes et dans des dispositions variées, et d'obtenir des conséquences plus étendues.

Trois séries principales d'épreuves ont été mises à fin. Les deux premières, relatives au service proprement dit des affûts dans le tir, et dans le déplacement et le transport; la troisième, destinée à préciser leur résistance au feu de l'ennemi; car c'est un point important de connaître et de bien apprécier les causes et les conséquences de la destruction de l'arme que l'on emploie, et au service de laquelle on attache un assez grand nombre d'hommes.

Les deux premières épreuves ont donné des résultats satisfaisans sous tous les rapports. Les trois affûts ont bien fonctionné dans le tir sous tous les angles, et à toutes les charges en usage, et dans les limites les plus reculées. Toutefois, les systèmes en fer sont plus pesans que ceux en bois, et dans une proportion notable. Les déplacements, le transport et le renversement sur le pavé n'ont donné lieu à aucune remarque essentielle, et ont constaté des machines capables de satisfaire à toutes les conditions exigibles. Cette deuxième épreuve n'a été exécutée que sur les deux affûts en fer seulement, et sur un espace d'une lieue environ, espace suffisant pour les chances ordinaires du service.

Tout semblait présager un succès complet; mais il restait à juger de la résistance au feu de l'ennemi, et l'idée d'une force suffisante et convenable, bien qu'elle eût été plus d'une

fois annoncée, laissait encore de nombreux incrédules. Les deux affûts (l'un en fer forgé, l'autre en fer et fonte) furent donc soumis au tir à ricochet, et à faible charge de deux canons de 24, et de deux obusiers de 8°, placés à 400 mètres, condition où les met leur emploi dans les places fortes. L'affût en fonte n'a pas été présenté sous de semblables coups, car on sait depuis longtemps qu'un simple marteau suffirait pour le mettre en morceaux en un instant. Cette épreuve fut bientôt décisive. Les chocs furent terribles. Plus la résistance était grande, plus les effets furent désastreux. Les systèmes en fer sont solidaires dans toutes leurs parties, invariablement liées entre elles. Rien ne cède, mais tout se brise. Le point touché est rompu, et ceux qui se trouvent en rapport direct avec lui participent à sa ruine. Un seul coup peut mettre un affût hors de service, en le détruisant à-la-fois dans plusieurs points éloignés du choc. Il y a plus, les projectiles eux-mêmes sont cassés contre les parties les plus fortes et les plus résistantes; et tout ce fer brisé avec violence saute en éclats nombreux, pesant, portés dans toutes les directions à de grandes distances, et capables d'y donner la mort, ou d'y causer des malheurs irréparables. Un semblable matériel exposerait à trop de dangers les hommes employés à son service, et tous ceux même qui seraient ou qui viendraient dans son voisinage.

C'est là que s'est montrée la supériorité manifeste de l'emploi du bronze et du bois. Le bronze reçoit des empreintes sans éclater, et rarement il casse le projectile qui le frappe. Ces expériences mêmes en ont renouvelé des preuves remarquables. Le bois cède, se déchire, se laisse aisément pénétrer; il est souple, il forme coussinet pour les parties dures qu'il renferme et qu'il soutient. Le système en bois, plus léger, se déplace sous le choc qu'il amortit; et lors même qu'il se romprait en éclats projetés au loin, les effets seraient infiniment moins dangereux, comme le constatent de nombreux exemples de guerre.

La destruction complète des affûts en fer a mis un terme forcé à des épreuves, dont les résultats étaient si remarquables et si expressifs. L'étude de ces résultats pourra maintenant conduire à former un jugement, ou diriger dans de nouvelles tentatives, s'il en reste réellement à faire. Mais il est très important pour l'artillerie et pour la science d'avoir précisé des faits sur un sujet, qui donnait matière à des discussions sans terme, et à de trop nombreuses contradictions.

Sedert eenigen tijd was de aandacht van bijna alle mogendheden op dit gewigtige vraagstuk gevestigd geweest, en ook met reden; want het daglicht, waarin het voorstel van den kapitein Thiéry was geplaatst geworden, had het van eene allervoordeeligste zijde doen bezien. Het hierboven medegedeelde verslag, zal derhalve niet minder welkom zijn; dewijl dit het voorstel van eene min gunstige keerzijde doet beschouwen. Het is te denken, dat de voorsteller zich niet zoo ligt uit het veld zal laten slaan, en welligt nog andere

proefnemingen zal provoceren, die voor de wetenschap niet dan leerrijke uitkomsten kunnen opleveren. Intusschen zijn de zoo hoog opgevizelde voordeelen door de laatste proefnemingen in een zeer ongunstig daglicht gesteld. Wij hopen in staat gesteld te worden, onzen lezers *au courant* van dit onderwerp te kunnen houden.

Dordrecht, den 27 December 1834.

V. R.

OVER DE WAPENEN, EN VERGELIJKENDE UITKOMSTEN DER HEDEN- DAAGSCHE INFANTERIE.

(Uit het *United Service Journal*, medegedeeld door de *Naval & Military Gazette*. November 1824.)

Het is eene der opmerking niet geheel onwaardige daadzaken, dat, middelerwijl de snelheid van het musketvuur in de laatste twee eeuwen gestadig heeft toegenomen, en bijna ieder jaar van eenige verbetering in de evolutiën der infanterie heeft getuigd, de vernielende kracht van dat wapen stilstaande is gebleven, sedert de oorlogen van *Frederik den Groote*, en volstrekt achteruit is gegaan, sedert de veldtogten van *Gustaaf* en *Cromwell*. Bij Leipzig en bij Lutzen rekende men, dat er van de 18 kogels één trof. In de veldslagen van *Cromwell* nam men aan, dat van de 20 kogels, gemiddeld, ééne slechts werking deed. De krijgsbenden van *Turenne* verbruikten zelden meer dan 30 patronen, zonder den vijand schade toe te brengen. Onder *Marborough* hielden de patroontasschen der verbondenen ieder slechts 36 patronen, die zelden of nooit in het hevigst gevecht verbruikt werden. In de veldtogten van Saksen, was het gemiddeld aantal getroffen hebbende schoten als 1 op 40. Toen de ijzeren laadstok bij den slag van Molwitz was ingevoerd, was de verhouding als 1:100, en ging steeds afnemende voort, tot op den slag bij Doornik in 1793, toen die slechts 1:236 werd. Bij Oulard, in 1798, stond de verhouding als 1 op de 300, terwijl het, bij de onlangs plaats gehad hebbende gevechten van Algiers, Parijs, Brussel en Lijon, nog beneden deze proportie is gebleven. En evenwel zijn er, juist in de negentiende eeuw, mannen, die ons vertellen, dat de uitwerking van het vuur altijd de overhand moet hebben; dat tegen hetzelfde niemand met piek, bajonet of zwaard kan voorwaarts komen, en dat tusschen vijandelijke korpsen infanterie nimmer handgevecht plaats vond, of onder eenige mogelijke omstandigheden konde plaats vinden. Was men dan niet handgemeen op de met bloed doorweekte bressen van Oczakow, Bender, Ismail, Brailow, Giurgevo of Rudshuck? In deze zes bestormingen verloren, naauwkeurig geteld, meer dan

vijftig duizend Russen, door het koude staal, het leven. Was er te Lemnos geen handgevecht, toen de trotsche *Hassan*, bijgenaamd de *Verschrikkelijke*, met 15,000, in de straten van Konstantinopel opgeraapte, alleen met sabels en eenige slechte pistolen gewapende, rekruten, 8000 Muskovitische bajonetten uit elkander joeg, gelijk « een arend in een duivenhok? » Was men niet handgemeen te Atka, toen de Franschen de stad introkken, en met het zwaard in de hand op het garnizoen instoven? Waren de oude soldaten van *Napoleon* door hun vuur in staat, om te Aboukir de onstuimige aanvallen van een hoop ongedisciplineerde Osmanlis te stuiten? Is de Vendeesche oorlog vergeten? Of zijn de zegepraal der Tijrolers niet meer in het geheugen aanwezig? Nimmer waren er nederlagen verschrikkelijker, dan die door de republikeinsche troepen, van de hoogmoedige koningsgezinden der Vendée, werden geleden; evenwel waren, in den beginne des oorlogs, negen tiende van deze brave en heldhaftige mannen alleenlijk met pieken of zwaarden gewapend, en slechts even voor het einde van den worstelstrijd gebruikten ze hun vuur, alleenlijk om de vijandelijke tirailleurs te verdrijven, om den vijand tot de ontvouwing van deszelfs kolommen te noodzaken, en aldus eenen weg te banen voor den beslissenden en gelijktijdigen aanval met het zwaard en de bajonet, welke gewoonlijk het veld schoon maakten. De dapperste en werkdadigste mannen werden met de taak om het kanon te bestormen belast, en opdat hunne bewegingen des te sneller zouden zijn, waren zij alleen met een kort krom zwaard gewapend. Dezelfde opmerkingen gelden ook de Tijrolers, onder *Andreas Hüfer*. Niet een vijfde der tien duizend brave bergbewoners, die zoo duchtig de verwinnaars van Eckmühl en Wagram terug sloegen, bezat eenig musket of sabel; houdende het overige deszelfs eenigen steun op de breede zwaarden en hellebaarden, die hunne groote voorvaderen, onder *Tilly*, *Montecuculli* of *Lotharingen* gezwaaid hadden, desniettemin kwamen meer dan 40,000 Franschen en Beijeren door hun vuur of staal om, eer zij zich overgaven.

De onvermogenheid der Britsche infanterie, om de aanvallen der Highlanders te weerstaan, noopte het Engelsche ministerie in 1745, om ernstig aan de verwisseling der bajonet tegen een' dertig duimen lang regt zwaard te denken, voorzien van een houten handvat, omtrent anderhalve Engelsche voet lang, en bevestigd in de tromp van het geweer. Met dit wapen, meende men, kon de soldaat steken en houwen even als met eene *pertuisane*. Van de ongenoegzaamheid van het geweervuur, om eenen welgemeenden aanval te weerstaan, overtuigd, vond *Suwarow* de bajonet-schermkunst uit, waarin hij zijne troepen hoogst bedreven maakte, en hetwelk zij bij uit-

stek dienstig vonden in de bestorming van Praga, en in den vreeselijken strijd, die daarop in de straten en huizen dier ongelukkige stad volgde. Overtuigd dat zij hunne vijanden konden doorboren, zonder gevaar voor zichzelf, hielden de Russen zich met het laden niet op, doch de huizen instuivende, en over de barricades heen vliegende, maakten zij alles voor zich met de geweldigste onstuimigheid af, en *bajonetteerden* allen, die zij inhaalden. Aan het voorstel van *Suwarow*, om de infanterie met pieken te wapenen, viel zoo veel bijval niet ten deel; want ofschoon het op eene wondervolle wijze tegen de Polen voldeed, schoot het, op eene ellendige wijze, tegen de Turken te kort. Toen in het begin van den Franschen revolutie-oorlog, het eerst voorgesteld werd, om vrijwillige korpsen op te rigten, sloeg de teregt beroemde generaal *Lloyd* voor, om dezelve met korte dubbele getrokkenen geweren, en met $12\frac{1}{2}$ voet lange pieken te wapenen, en om dezelve op vier gelederen, doch met opene rotten, te stellen. Het stelsel van *Maceroni* is te zeer bekend, om beschrijving te behoeven; doch tegenover dit, zoowel als tegen de aanneming van de piek, onder sommige omstandigheden door de infanterie, stond de onverwinnelijke tegenwerping, dat, hoewel onbetwisbaar beter dan het musket of het zwaard, in eene charge of straat-gevecht, dezelve geheel ongenoegzaam is om deze vermengde wapens te bekampen. Met bajonet en geweer gewapenden, hoewel zeer goed gedisciplineerd, zullen, door piekeniers aangevallen, altijd hun vuur op te grooten afstand, om vernielend te kunnen zijn, openen, en aldus hunnen vijanden moed inspreken, die van hunnen kant wel weten, dat zij nauwelijks twee losbrandingen hebben door te staan. Infanterie, evenwel, met zwaarden gewapend, volgens *Cromwell's* methode voorwaarts rukkende, met gespannen haan, en de sabels hangende om het gewricht der hand, eene vlugt kogels, op 20 passen van de heup aangelegd, uitstortende, en onmiddellijk op de in wanorde geraakte massa's indringende, hunne geweren met de linkerhand omvattende, en dezelve als schilden gebruikende, zal weinig moeite hebben, om eenige op hen gerigte stooten af te weren; en met hunne vijanden handgemeen wordende, zullen de laatste geen heil dan in de vlugt vinden.

Wij stellen voor, dat de Britsche infanterie in slagorde altijd op drie gelederen geformeerd worde, moettende den man in het rot en in 't gelid 53 duimen plaats toegerekend zijn. De uniform zal bestaan in eene zeer wijde Lowlandsche muts, rok (jacket) met kavallerie-wings van onder goed doorstikt, in eene scharlaken broek, met breede strepen op zijde, van dezelfde kleur als de muts en de omboordingen. Pijpaarde willen wij geheel afschaffen, en alle infanterie-rusting van zwart glimmend

leder maken. Een met gordel voorziene hooglander (Schotsche) plaid (een soort van vaalkleurige manteljas) zal op eene doelmatige wijze de plaats van den deken en van den overjas vervangen. Als de manschappen hunne eigene sandalen kunnen maken, zullen ze nooit spaarschoenen, noch zwartselballen in dienst noodig hebben. De randsel zal aldus in grootte en in gewigt een vierde verminderd worden. Wij zullen de geweren met dubbele vizieren, 6 duim beneden de monding van den loop, en denzelven met eene er op passende kling, en met eene ligte kling, bij wijze van jagtmes, voorzien. Voor geslotene gebouwen, zal elk man met de blanke sabel, welks beschrijving onbelangrijk is, gewapend zijn, mits sterk genoeg om de stooten eener lans, of deslagen eener knods te pareren. De pelotons-vuren, met alle derzelver wijzigingen, worden geheel afgeschaft. Het is bijna overbodig er bij te voegen, dat beide, sabel en jagtmes-kling, in eenen gordel om de middel gedragen worden. Bij nachtelijke aanvallen en straat-gevechten, en bij het bestormen van werken, zal alleen de sabel gebruikt worden, en het geladen geweer, met het jagtmes er op, zal met de tromp opwaarts over den linkerschouder afhangen, dienende de koperen wings om hetzelfde vast te doen zitten. Ware de Britsche infanterie aldus te Nieuw-Orleans uitgerust geweest, zoo bestaat er weinig twijfel, of de liniën zouden goed aangevoerd geweest en aan Engeland de herinnering bespaard zijn, van eene der rampspoedigste nederlagen, alleenlijk aan het houden van de infanterie in het vuur, in plaats van met het staal voorwaarts te rukken, toe te schrijven.

In plaats van den soldaat met brood te beladen, zullen wij hem in dienst met 12 oncen salep (1), en eene gelijke hoeveelheid draagbare soep toevoegen. Een once salep in een vierendeel pond water opgelost, zal eene dikke brij of deeg vormen, even voldoende als 2 ponden pudding, terwijl eene once gelei een pint kostelijken soep zal maken, in voedende kracht gelijk staande met twaalf volkomene oncen roast-beef. Het is door het gebruik der salep, dat de Turksche legers, zonder eenen intendant te hebben, altijd gereed zijn te velde te trekken. Als de veranderingen, die wij hebben voorgesteld, nog voor tegenwerpingen mogten valbaar zijn, laat dan ten minste de bajonet tegen een goed jagtmes-kling verwisseld worden, zoodanig als door het 95ste regiment, gedurende den oorlog in Spanje, gedragen werd, en hetwelk genoegzaam sterk was, om als dolk in eene *melée* te dienen, zoodanig als dat, door 't welk het korps onder den voormaligen *Charles Mc. Charty*, door de Ashantees werd in stukken gesneden, alleenlijk door gebruik aan een

(1) Het Engelsche pond is verdeeld in 16 oncen, 12 oncen beladen in Ned. gewigt omtrent 3 oncen 7 looden.

voldoend *blank* geweer voor geslotene kwartieren. In het forceren van huizen zal hetzelfde uiterst nuttig bevonden worden. Onder geene omstandigheden zal op het muitend graauw gevuurd worden, ten ware natuurlijke beletselen het onmogelijk maakten, om hetzelfde met het staal aan te vallen. Verspreide manschappen wijken langzaam voor het vuur, verliezen geenszins hun zelfvertrouwen, en wanneer ze eenmaal verzameld en zoo ver gebracht zijn, om het werkelijk treffend vermogen van het vuur, dat ontzaggelijker voor de onschuldige aanschouwers dan voor de misdadige muitelingen, is, te zien, schatten zij daarnaar deszelfs werkelijke kracht nog lager. Hoe het zij, met de bajonet gechargeerd, zullen zij zich op het spoedigst verspreiden, of, gelijk de honderde muitelingen in 1780, door de gardes te voet, op de Blackfriar's brugge, gebajonetteerd, omkomen. Maar, tenzij dezelve geheel wanhopig zijn, zullen zij langs alle zijden vlugten; en mannen, die eenmaal in hunne schelp zijn gekropen, bij personele gevechten, zullen altijd eenen hoogen graad van schrik en vrees gevoelen voor diegenen, voor wie ze vloten. Elk man, vrouw of kind kan één' haan overtrekken, maar alleen de dappere en hoog opgewekte man, zal zijne vijanden met het koude staal te gemoet trekken. *Suwarow* heeft het in zijne uitmuntende katechismus gezegd: « Het lood mist dikwerf, het staal nimmer; het staal past den held, het lood den lafaard.»

(Ingezonden.)

Ofschoon wij niet geheel en al deelden in de ontwikkelde gevoelens van den Engelschen schrijver, hebben wij echter geoordeeld het bovenstaande ingezonden artikel te moeten opnemen, als eene bijdrage, tot het nut en de noodzakelijkheid om de infanterie-troepen te oefenen in de bajonet-schermkunst, waarvoor in onze taal eene voortreffelijke *handleiding* van den verdienstelijken kolonel *Geisweit van der Netten* bestaat. Niets zou voorze-ker beter geschikt zijn, om de voordeelen van het blanke geweer, met die der vuurwapenen, hierboven ontwikkeld, te vereenigen, en aan den soldaat het vertrouwen op beide in te boezemen.

De Redactie.

NECROLOGIE.

FREDERICH LUDWIG BEHR,

Generaal-majoor, provinciale konmandant van Gelderland,
ridder der 4de klasse van de militaire Willems-orde en
officier van het legioen van eer.

Frederich Ludwig Behr werd geboren den 18den Januarij 1769, te Arolsen, in het vorstendom Waldeck, waar zijn vader, uit het Mecklenburgsche geslacht der vrijheeren *Behr* gesproten, het ambt van Regierings-rath des vorstendoms bekleedde.

In 1785 tot kadet en kort daarna tot vaandrig bij het 2de regiment van Waldeck benoemd, kwam de jonge *Behr* in Holland, en werd door zijne ouders onder het vaderlijke toezigt gesteld van zijnen oom, later luitenant-kolonel bij hetzelfde regiment. Hoewel eene verstandige en doelmatige opvoeding genoten hebbende, vorderden zijne onervarenheid en jeugd eenen geschikten leidsman, en dezen had hij gevonden in den braven overste *Behr*, wiens gevoel van eer en plicht eenen onuitwissbaren indruk op de ziel van zijnen jongen bloedverwant maakte.

In 1792 kocht *Behr* eene kompagnie in het 2de bataillon van het regiment van Hessen-Darmstadt, en deed met hetzelfde veldtogten van 1793 en 1794 tegen de Franschen. Hij had verscheidene malen het geluk zich te onderscheiden. In het gevecht van Werwick, bij voorbeeld, zich met een detachement in een klein retranchement op den weg van Comines bevindende, verdedigde hij hetzelfde tegen vier herhaalde stormen, en verliet het niet, dan na ontvangene order, en toen Werwick reeds achter hem genomen was — echter het hem toevertrouwde geschut weder naar de armee terug brengende. Den zelfden dag werd hij voorgesteld aan den Erfprins van Oranje, onzen tegenwoordigen Koning.

Toen zijn regiment een deel der bezetting uitmaakte van Sluis in Vlaanderen, was hij de eenigste kapitein van het regiment, gedurende het beleg die gezond bleef, en dienst deed voor alle zijne kameraden. Steeds onvermoeid en onversaagd was hij overal tegenwoordig, en de overgave dezer vesting, hoewel zij noodzakelijk geworden was, vervulde hem met droefheid. In het oogenblik, dat de Hollandsche troepen voorbij den staf van het Fransche leger defileerden, trad hij uit de gelederen en naderde den generaal *Moreau*. » Général, » zeide hij hem, » vous croyez prendre une forteresse, vous ne prenez qu'un monceau de ruines. » Vous croyez vaincre une garnison, » vous n'avez vaincu qu'un hospital. »

In den veldtogt van 1799 in Noord-Holland, werd hij menigvuldige keeren op de gevaarlijkste posten gesteld. Men gebruikte hem dikwerf als partijganger, hetzij om den vijand te verontrusten, hetzij om de bewegingen des legers te dekken.

Behr verliet de dienst in 1803 en vestigde zich in Maastricht. Nu begon voor hem een tijdvak, gedurende hetwelk de uitstekende begaafdheden, door de natuur hem geschonken, ontwikkeld werden. Hij studeerde chemica, geologie, mineralogie en natuurlijke historie, verzamelde een uitgebreid kabinet van fossiles; maakte verschillende mineralogische ontdekkingen; hield zich met verscheidene takken van nijverheid bezig; verkreeg belangrijke kennis van den landbouw, en hoewel van de krijgsdienst verwijderd, zoo als hij meende voor altijd, volgde hij de vorderingen dezer hooge wetenschap met de nauwkeurigste oplettendheid.

Alle mannen van verstand en kunde, die door de woelige omstandigheden van dien tijd in Maastricht verplaatst werden, zochten zijnen omgang. Hij beredeneerde met hen de belangrijkste uitvindingen en ondernemingen, welke toen plaats hadden.

Officieren van de genie, ingenieurs van de ponts et chaussées waren niet zelden verwonderd over den schat van kundigheden, dien zij bij hem ontdekten.

Zoo leefde hij als ambteloos burger in den schoot van zijn huisgezin, waaraan hij met de innigste en teederste liefde gehecht was. Hij weigerde twee malen de aanzoecken, die men hem deed, om adjunct-maire en maire van Maastricht te worden, en de eenigste post, dien hij aannam te bekleeden, was die van lid van het armenbestuur, waaraan hoegenaamd geene geldelijke voordeelen verbonden waren. De ingezetenen van Maastricht hebben nog niet vergeten, met welke zelfverloochening hij, in den winter van 1814, toen de hospitaal-koofts een derde van de bezetting wegsleepte en reeds onder de inwoners begon te woeden, zich bij zijne medemenschen verdienstelijk maakte.

De wensch, om het zijne toe te brengen tot het oprigten en het in stand houden van het nieuwe staatkundige gebouw, spoorde hem aan, in 1815, om eene memorie te schrijven over de defensie van Nederland, en dezelve aan Zijne Majesteit den Koning aan te bieden. De luitenant-generaal *Kraijenhaff*, door Zijne Majesteit belast een rapport over dezelye te maken, deed in zijn verslag de edelmoedigste onpartijdigheid blijken. Ten gevolge zijner beoordeeling over deze memorie, en over de kundigheden en hooge militaire denkbeelden van derzelver schrijver, ontving *Behr* eene vleijende missive van den minister van oorlog, waarin hem onder anderen werd bekend gemaakt, dat het Zijne Majesteit aangenaam zoude wezen, indien hij in Hoogstdezelfs dienst wilde treden. Hij werd dan ook benoemd tot 2de kolonel bij den algemeenen staf der armee, en belast den toestand te onderzoeken van de zoogenaamde *Rigole navigable*, eene op order van het Fransche gouvernement gegravene maar onvoltooid gelatene vaart, en rapport te doen over het nut, dat uit dit werk voor het algemeene welzijn des rijks te trekken was. Door zijn onderzoek bleek, dat het toenmalige bestaande van weinig of geen nut konde wezen, maar, tevens de nuttigheid bewijzende zoo voor handel en nijverheid, als voor de verdediging van het land, van eene communicatie te water tusschen Maastricht en 's Hertogenbosch daar te stellen, zond hij het project in van de *Zuid-Willems-Vaart*.

Overgeplaatst bij den kwartiermeester-generaal staf als lid van de militaire verkennings-brigade, werd hij later benoemd bij de commissie van grensscheiding tusschen de Nederlanden en Frankrijk. In beide betrekkingen overtrof hij verre de hem opgelegde pligten, en aan zijnen helderen en werkzamen geest zoowel als aan zijne uitgebreide wetenschappelijke kennis, had men menig nuttig denkbeeld te danken. In dit tijdvak schreef hij memoriën over verschillende onderwerpen, en onder anderen betrekkelijk een door hem ontworpen verbeterd plan, om de Haine met de Schelde te vereenigen, met vermindering van het Fransche grondgebied. Nadat hij als commissaris van Zijne Majesteit de overgave en bezitneming der grenzen geëindigd had, werd hij benoemd tot adjudant in het 2de groot militaire kommando. Deze post liet hem tijd genoeg ter zijner

beschikking over, om zich met zijne geliefkoosde studiën bezig te kunnen houden. De tachtigjarige oorlog trok bijzonder zijne aandacht, en hij had het plan gevormd eene militaire geschiedenis der Nederlanders te schrijven; maar zijne toen reeds gekrenkte gezondheid, en de moeilijkheid, om van Deventer af in de echte bronnen te kunnen putten, verhinderden de uitvoering van dit ontwerp.

De herinnering van sommige ongelukken, door de zeelieden op den Texel-stroom geleden, door de zandbank de Drempel, bragt hem op de uitvinding van een werktuig, geschikt om den grond op zandbanken, in havens en rivieren, in dier voege los te maken, dat de specie zich kan ontlasten en door het water zelf weggevoerd worden.

Ook liet hij te gelijker tijd het model vervaardigen van eene kunstklip zijner uitvinding, tot verdediging onzer kusten. Deze gevaarlijke toestel onder het water verborgen, zoude, volgens zijne denkbeelden, de schepen, welke er op kwamen te stooten, dadelijk in de lucht doen springen, door eene daaraan verbondene machine infernale.

In het laatst van 1826 benoemd tot generaal-majoor en provincialen kommandant van Zeeland, bleef hij in deze betrekking tot September 1829; op welk tijdstip hij de benoeming ontving van provincialen kommandant van Gelderland. Herhaalde, bijna doodelijke ziekten, hadden zijn geheel gestel dermate geschokt, dat de gezonde lucht van zijne nieuwe standplaats, haren weldadigen invloed niet op hem uitoefenen konde. Allengskens zag men zijne krachten verminderen, tot dat hij eindelijk, den 8sten Julij 1834, op het onverwachtst uit de armen der zijnen weggerukt werd.

Bemind en hooggeschat door elk, die hem kende, zal zijn eerbiedwaardig karakter de reinste nagedachtenis achterlaten.

De pligten der getrouwheid heeft hij met eene zeldzame nauwgezetheid betracht, en hoewel Duitschland hem dierbaar was gebleven als zijne bakermat, was Holland van zijne jeugd af aan zijn vaderland geworden, en dezelfs welzijn te allen tijde het voorwerp zijner wenschen en het doel, waarnaar hij streefde. Eere zij zijne asche!

BOEK BESCHOUWING.

Krijgskundige Aardrijksbeschrijving, ingerigt voor het eerste onderwijs in Militaire Scholen, door J. C. BEIJER, Leeraar voor de Nederlandsche taal- en letterkunde, enz., aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda. Eerste deel 1828. Tweede deel 1834. Te Nijmegen, bij J. F. THIEME.

Het is niet te ontveinzen, dat de militaire stand in onze gewesten, sedert vijftig jaren in achtung bij de overige standen zeer veel gerezen is, en dagelijks nog rijst; eene der hoofdoorzaken van dezen beteren dunk, ligt zonder twijfel in de meerdere kennis en beschaafdheid, welke men bij de officieren van alle wapens bespeurt, en het zal wel nauwelijks aanwijzing behoeven, dat het doelmatig onderwijs op onze militaire scho-

len, kweekhoven van bekwame krijgsoversten, krachtig gewerkt heeft op deze verbetering, en ons mannen heeft opgeleverd, die in de kringen der wellevendheid en der geleerdheid even te huis waren, als zij bij de theoretische lessen blijken gaven van goed begrip, en op het veld van eer bewijzen van moed, beleid en trouw.

Het vaderland heeft derhalve eene hooge verplichting aan de inrigting der militaire scholen, en aan het personeel van het onderwijs op dezelve; onder de leeraren op de Bredasche akademie, zal niemand den heer *Beijer* veelzijdige verdiensten ontzeggen, immers wij zijn hem eene zeer goede Handleiding, bijzonder wat het practische nut betreft, verschuldigd, ter aanleering van eenen goeden Nederlandschen schrijfstijl, aan welke te dier tijd behoefte was. Een dergelijke leemte gaat hij verbeteren, door het volledig uitgeven van de onderwerpelijke Krijgskundige aardrijksbeschrijving, welker beschouwingen in dit Tijdschrift zeker niet ongepast zal oordeelen, terwijl de aanmerkingen, welke wij ons zullen veroorloven, getuigen mogen van onze onpartijdigheid; want wij zouden het, met al den eerbied voor de verdiensten des schrijvers, eene onbehoorlijke vleijerij achten, indien wij de militaire jeugd een boek aanprezen, hetgeen hetzelfde niet verdiende, of onvoorwaardelijk loofden, zonder aanwijzing van deszelfs gebreken, dit echter in acht nemende, dat wij de kolommen van den Spectator niet geheel mogen bezetten met een propaedeutisch werk.

Wat zijn de vereischten van eene krijgskundige aardrijksbeschrijving? In de beantwoording dezer vraag ligt de toetsteen op het werk van *Beijer*; onze schrijver heeft dit insgelijks begrepen, en in de voorrede eenigzins breedvoerig dit onderwerp behandeld. Naar zijne meening is dit niet meerder of minder, dan de vereeniging van alle de onderdeelen der aardrijkskunde, als daar zijn de wiskundige, de beoordeelende, de verhandelende, de natuur-, de staat- en de geschiedkundige aardrijksbeschrijving, toegepast op de behoefte van den krijgsmansstand.

In zulk een werk, zegt de Schrijver zeer juist, moet de statistiek door synoptische tafels worden aangewezen, vooraf gegaan door eene beschrijving van die bijzonderheden, welke niet synoptisch zouden kunnen voorgesteld worden.

Het is te bejammeren, en met reden beklagt zich de schrijver deswegens, dat dit zijn plan niet voltrokken is geworden. Wij kunnen, als niet opgegeven, over de bijzondere omstandigheden niet oordeelen, welke het uitwerken van zijn schema verhinderd hebben, maar het blijft echter eene onvolkomenheid en onregelmatigheid in zijn verdienstelijk werk, en een gemis, vrij wat gevoeligter dan een atlas van kaarten, waarover zich de heer *Beijer* insgelijks beklagt; edoch waarin op de scholen zelve te voorzien is, zonder daarom de toevlucht te nemen tot de atlas van *van der Maelen*, die buiten deszelfs kostbaarheid te wijldloopig is voor het onderwijs van leerlingen, voor welke zoo veel te doen staat.

De keurig geschrevene inleiding behandelt het nut der aardrijksbeschrijving in het algemeen, en voor den krijgsmans in het bijzonder. Bovenal beviel ons de geschiedenis der weten-

schap zelve, welke wij niet weten, dat elders zoo goed behandeld is geworden, en welke wij gewenscht hadden, dat de kundige schrijver in het tweede deel tot op den huidigen dag had aangevald; misschien herstelt hij dit in het derde. Deze handleiding zal, volgens des schrijvers bewerking, behandelen: A. De aarde in hare betrekking als planeet. B. De natuurlijke gesteldheid zoo wel; 1. Ten aanzien van den haar omgevenden dampkring en de verschijnselen en voortbrengselen op derzelve oppervlakte, hoogte en diepte; als: 2. De natuurlijke afdeelingen in landen, de *grootte kommen*, bergketenen, *hooge vlakten*, eilanden, zeeën, wateren, stroomen en wat dies meer zij. II. De bijzondere breeder uitgewerkte aardrijksbeschrijving van de bekende landen des aardbols, hoofdzakelijk van Europa. 1. Derzelve naam, ligging, *strekking*, grenzen, grootte en *verhouding tot andere staten*. 2. De luchtgesteldheid, grond en voortbrengselen. 3. De bevolking, volkskarakter, godsdienst, zeden en gewoonten, heerschende ziekten, *het standpunt der beschaving*. 4. Regeringsvorm, geldmiddelen, munten, maten en gewigten, *koophandel*, *zeevaart en kunstnijverheid*, *rijks-schulden*. 5. Het krijgswezen, land- en zeemagt, *staande legers*, *landzaten*. 6. Bergen met derzelve engten, overgangen, bergpassen, *dalwegen*, *grootte wegen*, *heerbanen*, *zeekusten*, *stranden*, *havens*, *los- en ladingsplaatsen*. 7. Rivieren en andere wateren, *veeren*, bevaarbaarheid, oevers, overgangen, kanalen, *sluizen*, *bruggen* en *tunnels*. 8. Landsverdeeling en plaatsbeschrijving. 9. Vestingen en andere krijgskundige punten en liniën, vooral op de grenzen. 10. Geschied- of *krijgskundig* merkwaardige plaatsen.

Volgens dit schema dan gaat de schrijver over tot zijn eerste deel, de algemeene krijgskundige aardrijksbeschrijving, en behandelt: De aarde, met betrekking tot het heelal, waarvan het eerste hoofddeel de wereldbeschouwing betreft, de volgende het zonnestel, de aarde zelve als dwaalstar, hare gedaante, beweging, de cirkels, de *zoogenaamde* lengte en breedte, de gordels, de klimaten en andere verdeelingen, de maan, onze satelliet en de grootte der aarde worden behandeld; vervolgens wordt de kunstmatige voorstelling der aarde beschreven, door globen, kaarten en profils. Eene tweede afdeeling beschouwt de aarde als natuurkundig ligchaam, waarin de dampkring, de lucht-verschijnsels en verhevelingen worden aangewezen, de electriciteit en het magnetismus, de eigene beweging der lucht, de wind-verdeelingen en streken, de warmte-grad, de algemeene beschrijving van den *Oceaan*, deszelfs bodem, bestanddeelen, eigenschappen en voortbrengselen, beweging der binnenlandsche wateren, bronnen, rivieren, stilstaande wateren (*vijvers*), komen hier ter sprake. De uitwendige gesteldheid der aarde; de gevoelens over de vorming van de aarde en derzelve oppervlakte, de veranderingen van de oppervlakte, de tegenwoordige toestand worden niteengezet; over de bergen volgt een geheel geologisch overzicht, hetwelk Redactie voor een hors d'oeuvre houdt, en vervangen had kunnen worden door eene beknopte zelfstoffelijke geographie, indien men zulks noodig geoordeeld had, even als zulks bij de verspreiding der gewassen en der dieren geschied is, in welke opgave, even als

in het mineralogische gedeelte, zeer vele onnaauwkeurigheden zijn ingeslopen (1). Eene geographische aanwijzing der vergiftige planten, opmerkingen op sommige, b. v.: dat de *nerium oleander* de rivieren volgt; b. v.: in het Pyrenesche schier-eiland: dat de *verbena officinales* aanduidt de nabijheid van eene bewoonde streek, hadden misschien plaats kunnen vinden, indien dit de grenzen der krijgskundige aardrijksbeschrijving niet overschreed. Na dezen uitstap wordt van den mensch in het algemeen, van zijnen maatschappelijke stand, van den staat, de regering, inkomsten, volgens des schrijvers hierboven vermeld bestek, gewag gemaakt, en wordt dit door een doelmatig overzicht der aarde, volgens hare natuurlijke verdeling, in hoogte-ruggen en rivier-gewesten besloten.

Australië is con amore bewerkt, en het is spijtig, dat Amerika, een geheel belangrijk werelddeel, niet even uitvoerig is behandeld geworden; Afrika en Aïë zijn even stiefmoederlijk gepleegd, maar dit alles wordt vergoed door — en trouwens hier kwam het eigenlijk op aan, — eene zeer naauwkeurig bewerkte natuurkundige en aardrijkskundige omschrijving van ons werelddeel, waarmede de algemeene krijgskundige aardrijksbeschrijving eindigt.

In het tweede deel vangt de bijzondere krijgskundige aardrijksbeschrijving van Europa aan, en hier mogen wij den verdienstelijken *Beijer* den lof niet ontzeggen, van dat gedeelte uitnemend behandeld te hebben. De kundige schrijver beklaagt zich in zijne voorrede over sommige zijner beoordeelaars, en het schijnt dat men hem zeer partijdig geweest is, een lot, den aardrijksbeschrijvers, zoo het schijnt, beschoren. Wij twifelen echter niet, of de deskundigen zullen, bij de verschijning van het tweede deel, een gunstiger oordeel vellen, al stemmen zij met het *summa cum laude* van het letterkundig magazijn niet geheel in.

In dit tweede deel worden, na zeer treffende en juiste voorafgaande aanmerkingen: A. Het westelijk Europa behandeld, waaronder behooren de koninkrijken Portugal, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië. B. Het noordelijk Europa, en onder deze rubriek brengt de schrijver het koninkrijk Denemarken en Noorwegen. C. Midden Europa, en bij hetzelfde het uitgestrekte Duitschland, waarmede dit deel geëindigd is.

Wij willen door kleine vitterijen en aanmerkingen, geene schaduw werpen op onzen lof; wij zullen dubbel te vreden zijn, indien het volgende deel ingerigt is als zijn voorganger. Wij willen echter hopen, dat met dat deel deze handleiding zal gesloten zijn; omdat dezelve *handleiding* moet blijven, en den leeraar en den zelf-beoefenaar der aardrijkskunde ter verdere uitbreiding en oefening dienen. De heer *Beijer* noemt zich met regt de ijsbreker in de krijgskundige aardrijksbeschrijving; misschien zoude een militair techniek woord, bij voorbeeld, dat van *Eclaircur* beter gepast zijn; maar er is geene weten-

(1) Om dit te staven, zullen wij alleen aanmerken, dat de jasmijn, b. v. onze winters niet uitstaat, dat de wilde aalbeziën niet in Lapland groeijen, men bedoelt waarschijnlijk knisbeziën, dat de lotusboom geene naalden maar loof heeft, enz.

schap, die onnaauwkeuriger kunstspraak heeft dan de aardrijksbeschrijving; trouwens de heer *Beijer* is meer dan een ijsbreker of *éclaircur*; hij levert zijn geheel materiëel, en dit kan de inspectie doorstaan, daarenboven, wanneer het werk het verdiende debiet vindt, twifelen wij niet, of hetzelfde zal verbeterd worden, waartoe niemand meerder geschiktheid heeft, dan de kundige en vlijtige bearbeider dezer Militaire Geographie, welke wij den deskundige onder ons als herinneringsboek, en den minkundige als gids, met volle ruimte aanbevelen, als zijnde, in weerwil van deszelfs gebreken (en welk mensche-lijk werk is bevrijd van onnaauwkeurigheden) meer dan eene wel geslaagde proeve, namelijk een in het vak klassiek werk.

P. S. S.

Onder meerdere werken, welke wij aan de belangstelling van het militaire publiek kunnen aanbevelen, behoort ook de vrije vertaling van een Hoogduitsch leesboek voor onder-officieren en manschappen, 't welk onder den titel: *DE VETERAAN, of krijgsbedrijven der Russen in Perzië, Turkije en Polen, en der Hollanders in België*, door den vrijheer VAN FALCKENSTEIN, te Delft, bij *B. Bruins* het licht ziet. De Nederduitsche uitgave van dit werkje is men verschuldigd aan den verdienstelijken man, wiens ijver en volharding geene grenzen kent, wanneer hij iets ten dienste der wetenschappen in het algemeen, maar vooral ten nutte van het leger kan bijbrengen. Door den kolonel en ridder *GEISWITZ VAN DER NERTEN* bearbeid — vertaling toch kan het niet heeten, wanneer men de wijzigingen en uitbreidingen in aanmerking neemt, die genoemde kolonel op het oorspronkelijke werkje nuttig en doelmatig geoordeeld heeft — verdient hetzelfde in alle opzichten de aandacht van de hoogere kringen onzer militaire hiërarchie te trekken. Wij hebben ons voorgenomen, daarover een uitvoeriger overzicht te leveren, zoodra met het 2de deel dit leesboek compleet zijn zal. Wij vergenoegen ons nu slechts, de belangstelling van het militair publiek daarop in te roepen, en hetzelfde vooral aan te bevelen aan de directeurs van de korps- en regiments-scholen, als een militair leesboek, dat in alle opzichten aan eene bestaande en gekenmerkte behoefte zal voldoen.

Plaatsgebrek verhindert ons, aan onze lezers de wetenschappelijke waarde te doen kennen van de navolgende werken, sedert eenigen tijd bij ons ingekomen.

- 1°. *Leidraad bij het onderrigt in de zee-artillerie*, door *J. N. CALTEN*; *eersten luitenant der artillerie, waarnemende de functiën van kapitein der artillerie bij het Koninklijk Instituut voor de marine te Medemblik; insgelijks bij BRUINS te Delft uitgegeven.*
  - 2°. *Manuel Pratique du mineur et sapeur à l'usage des troupes du génie; par VILLENEUVE. Te 's Hage, bij de Erven DOORMAN.*
  - 3°. *Leerboek voor de infanterie*, door *G. W. MASSEUR*, *majoor-ingenieur. Te 's Hage, bij de Erven DOORMAN.*
- Van deze werken zal bij volgende gelegenheden nader verslag worden gedaan.

Die onzer lezers, welke in hunne uren van uitspanning, de vaderlandsche en vreemde letteren beoefenen, kunnen wij aanbevelen, de *BIJDRAGEN TOT BOEKEN- EN MENSCHEN-KENNIS*; een tijdschrift, 't welk onder de directie van de heeren *Mr. P. S. Schull* en *A. van der Hoop, Jr.*, te Dordrecht, bij *J. van Houtrijve, Jr.*, wordt uitgegeven, en dat deszelfs 4den jaargang staat in te treden. Ten volle aan deszelfs titel beantwoordende, sluit het zich ook bij onze militaire letterkunde aan, en is een dier weinige tijdschriften, waarin de *auteurs* zich niet achter het schild van het *anonyme* verbergen. Behalve door inhoud en strekking, beveelt het zich ook door eene fraaije uitvoering aan; terwijl nette steendruk-platen de inhoud versieren. De prijs is f 8 per jaargang.

B I J L A G E VI,

Behoorende bij den Militairen Spectator, n°. 6.

(Maand December.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot officieren van gezondheid van de 2de klasse: de tijdelijke officieren van gezondheid van de 2de klasse P. F. Waldeck, van de 12de afdeeling infanterie; L. C. von Gebauer, van de 2de afd. inf.; A. Mathijssen, van de garnizoens- en hospitaal-dienst te Utrecht; P. L. Leenders, van de ambulances bij het leger te velde; J. G. Kloppert, van de 10de afd. inf., en den officier van gezondheid van de 3de klasse J. C. Blom, dienende bij het garnizoen in de Willemstad. Bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs. Tot 2de luitenants-ingenieurs: de kadets H. J. A. Verduchène, H. de Bruijn en S. Prince, allen van de militaire academie. Bij de 1ste afd. mobiele Zuid-Hollandsche schutterij. Tot kapitein: de 1ste luitenant Jhr. Otto Willem Hora Siccama. Tot 1ste luitenants: de 2de luitenants Jhr. Mr. Jan Cornelis Rademacher van 's Gravenpolder, Jhr. Mr. Aneas Mackaij en Mr. Eugene Joseph Alexander graaf van Bijlandt, allen van de afd. Tot 2de luitenants: de luitenants Mr. Pieter Leonard van de Kastele en Cornelis Johannes van de Watering, van de dienstdoende schutterij te 's Gravenhage, Mr. Adriaan Hendrik van der Kemp, Mr. Willem Johannes Huijgens, Johannes Christiaan van Brakel, Jhr. Ridder Frederik Willem Alexander Huijssen van Kattendijke en Philip Anthonij de Bordes.

VERPLAATSINGEN.

Bij de 12de afd. inf.: de kap. A. G. Sutherland en de 2de luit. B. M. Buirema, van de 7de; de 1ste luitenants J. G. A. Beijer en L. J. J. Montanus, van de 9de, en de 2de luitenant H. W. L. Imminck, van de 5de afd. inf. Bij de 18de afd. inf.: de 2de luit. M. A. D. van Engels, van de 13de afd. inf. Bij het depot der 10de afd. inf.: de officier van gezondheid van de 2de klasse. VV. C. van Leersum, van het groot Rijks

hospitaal te Utrecht. Bij het groot Rijks hospitaal te Utrecht: de officier van gezondheid van de 2de klasse G. A. F. Quarin Willemier, van het depot der 10de afd. inf. Bij de ziekenzaal te Eindhoven: de tijdelijke apotheker van de 3de klasse D. G. Mounier, van het garnizoen te Leijden, en bij het garnizoen te Leijden, de tijdelijke apotheker C. A. Dekker Veenstra, van het garnizoen te Zutphen. Bij de troepen dienstdoende in de Oost-Indië: de 2de luit. R. H. Driessen, van de 14de afd. inf. Bij het korps jagers van Cleerens: de kapitein Salomon en de 2de luit. Jaumenne, beide van de 5de afd. inf. Bij de 1ste divisie van het leger te velde: de intendant der 2de klasse Donker van der Hoff, van de reserve divisie; en in de provincie Zeeland, mitsgaders in de vesting Vlissingen, de gepensioneerde onder-inspecteur bij de militaire administratie in Oost-Indië, Geniets, thans fungerend onder-intendant bij de 1ste divisie van het leger. Bij het 1ste bat. van de 12de afd. inf.: de kap. Weber, de 1ste luit. Doelen en de 2de luit. Raauws, van het res. bat. der afd. Bij het 2de bat. der 12de afd. inf.: de 1ste luit. Beckking, van het res. bat. der afd. Bij het res. bat. der 12de afd. inf.: de 2de luitenants Leijssius en Boelhouver, van het 1ste bat. en depot der afd.

EERVOL ONTSLAGEN.

De apotheker van de 3de klasse A. van Kempe, dienende bij het garnizoen te Bergen op Zoom. De kap. Kriesfeld, van de 12de afd. inf., uit zijne betrekking van fungerend onder-intendant in de provincie Zeeland.

OVERLEDEN.

De 1ste luit., met rang van kap., Christiaans, van de garnizoens-troepen te Amsterdam; de luit.-kol. A. N. baron van Aerssen Beijeren van Voshol, kommanderende het depot der 7de afd. inf.; de kap.-adj. G. van Hoeij Schilthouwer van Oostée, van de afd. grenadiers; de 2de luit. A. A. O. baron van Heerdt, van het reg. ligte dragonders n°. 4.

Schoone bij den Militairen Spectator, n. 6

(Maand December)

De eerste van de twee... (The first of the two...)

De tweede van de twee

De tweede van de twee... (The second of the two...)

De derde van de twee... (The third of the two...)